

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

VIII ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ПРОГРАМА та ТЕЗИ

Миколаїв – 2023

УДК 378(06)ЧНУ
Ю 70

Ю 70 VIII Юридичні могилянські читання : Всеукр. наук.-
практ. конф. : програма та тези / ЧНУ ім. Петра Могили. –
Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. – 112 с.

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

VIII ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ПРОГРАМА

Миколаїв – 2023

СЕКЦІЯ

ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

Керівник секції: Валецька О. В. – канд. юрид. наук, доцент.

Секретар секції: Солопова Ю. – провідний фахівець кафедри.

1. **Бердиченко І. О.** (канд. юрид. наук, професор Міжнародної Кадрової Академії, викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, заступник начальника управління Департаменту інформатизації, Міністерство внутрішніх справ України, м. Київ). **Удосконалення правових процедур біометричної ідентифікації та верифікації особи.**

2. **Блага А. Б.** (д-р. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Реагування на гендерно зумовлене, у тому числі сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.**

3. **Валецька О. В.** (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Аналіз змін у законодавстві про зайнятість у період воєнного стану.**

4. **Казарян Е. Г.** (аспірантка Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. засл. професора М.С. Бокаріуса», м. Харків, викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Суб'єктивні ознаки перешкоджання законній професійній діяльності журналістів.**

5. **Кобак М. В.** (начальник відділу Миколаївського окружного адміністративного суду, канд. юрид. наук, ст. викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Функціонування Миколаївського окружного адміністративного суду в умовах воєнного стану.**

6. **Левицький А. О.** (канд. юрид. наук, начальник територіального управління Служби судової охорони у Миколаївській області, ст. викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Криміналістична методика розслідування корупційних злочинів.**

7. **Озерський І. В.** (д-р. юрид. наук, професор, академік НАНВО України, радник юстиції, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про повернення скарги на невнесення відомостей до ЄРДР у зв'язку з пропуском строку її подання: окремі проблеми практики.**

8. **Татаренко Г. В.** (канд. юрид. наук, доцент, завідувачка кафедри конституційного права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Київ), **Котова Л. В.** (канд. юрид. наук, професорка кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Київ), **Татаренко Д. В.** (студент 1 курсу ОС магістр спеціальності 081 «Право», Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Київ). **Щодо міжнародно-правового регулювання діяльності приватних військових та охоронних компаній.**

9. **Січко Д. С.** (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, декан юридичного факультету ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Реалізація свободи договору в сучасних умовах.**

СЕКЦІЯ

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Керівник секції: Лісна І. С. – канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри.
Секретар секції: Кісіляк Д. – провідний фахівець деканату.

1. **Каллій О. В.** (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, керівниця юридичної клініки «Veritas» юридичного факультету ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Особливості дистанційної роботи (діджитал можливості) юридичної клініки «Veritas» в умовах воєнного стану.**

2. **Коваль А. А.** (д-р. юрид. наук, т.в.о. проректора по науковій роботі, професор кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Проблеми менторства та тьюторства у юридичній освіті.**

3. **Лісна І. С.** (канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри історії та теорії держави і права ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Волонтерство в Україні: правові проблеми та їх вирішення.**

4. **Ткаля О. В.** (канд. юрид. наук, доцент, т.в.о. завідувача кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства.**

СЕКЦІЯ

ДИСКУСІЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Керівник підсекції: **Ткаля О. В.** – канд. юрид. наук, доцент.

Секретар підсекції: **Казарян Е. Г.** – викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу.

1. **Іванов О. Ю.** (здобувач 2 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Київ), науковий керівник – **Котова Л. В.** (канд. юрид. наук, професор кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Київ). **Щодо переваг та ризиків дистанційної роботи у сучасних реаліях.**

2. **Григор'єв Д. О.** (аспірант ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Коваль А. А.** (д-р. юрид. наук, т.в.о. проректора по науковій роботі, професор кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Актуальні питання криміналізації новітніх суспільно небезпечних діянь, що посягають на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок.**

3. **Карасьов В. І.** (аспірант PhD-2022 групи ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Блага А. Б.** (д-р. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Застосування судового імунітету Російської Федерації з огляду на звичаєве міжнародне право.**

4. **Ковтун О. О.** (здобувач 3 освітнього рівня спеціальності 081 «Право» Київського університету права НАН України, м. Київ). **Актуальні проблеми в системі кваліфікації та кримінальної відповідальності за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини.**

5. **Щоголев Д. М.** (аспірант ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Коваль А. А.** (д-р. юрид. наук, т.в.о. проректора по науковій роботі, професор кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Особливості впровадження міжнародних стандартів у сфері захисту виборчих прав громадян в Україні.**

6. **Артёмов І. І.** (студент 5 курсу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Блага А. Б.** (д-р. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ

імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Правові наслідки добровільної відмови від кримінального правопорушення.**

7. **Виногородська Є. С.** (докторантка, Європейський професійний докторат, м. Київ). **Встановлення ознак та критеріїв визначення стану сильного душевного хвилювання при кваліфікації кримінальних правопорушень.**

8. **Гажа О. О.** (студент 5 курсу юридичного факультету ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Достдар Р. М.** (канд. юрид. наук, доцент кафедри морського та господарського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв). **Особливості правового регулювання майнових прав автора.**

9. **Захаров О. Д.** (студент 5 курсу юридичного факультету ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Достдар Р. М.** (канд. юрид. наук, доцент кафедри морського та господарського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв). **Охорона прав на сорти рослин і породи тварин.**

10. **Новік І. О.** (магістрант ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Коваль А. А.** (д-р. юрид. наук, т.в.о. проректора по науковій роботі, професор кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану.**

11. **Радінович О. А.** (магістрант ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Коваль А. А.** (д-р. юрид. наук, т.в.о. проректора по науковій роботі, професор кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Обставини, що пом'якшують покарання: порівняльно-правова характеристика.**

12. **Хмельов В. О.** (магістр ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Валецька О. В.** (канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та теорії держави і права ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Пенсійна система України: реалії та перспективи.**

13. **Худяєв Є. А.** (студент 5 курсу юридичного факультету ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Достдар Р. М.** (канд. юрид. наук, доцент кафедри морського та господарського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв). **Особливості визначення правового статусу патентних повірених.**

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

**VIII ЮРИДИЧНІ
МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ**

ТЕЗИ

Миколаїв – 2023

Секція:

ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

УДК 004.056(063)к 38

Бердиченко І. О.,

канд. юрид. наук, професор Міжнародної Кадрової Академії,
викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Заступник начальника управління, Департамент інформатизації,
Міністерство внутрішніх справ України, м. Київ, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ПРОЦЕДУР БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ВЕРИФІКАЦІЇ ОСОБИ

Питання біометричної ідентифікації та верифікації особи є актуальним як в мирний час, так і в умовах дії правового режиму воєнного стану, оскільки біометрична ідентифікація та верифікація у практичній площині унеможлиблює зловживання персональними даними особи та їх несанкціоноване використання. Ефективні процедури біометричної ідентифікації та верифікації особи відповідають як критеріям належного захисту прав громадян України, іноземців та осіб без громадянства, так і інтересам національної безпеки України.

На сьогодні вказані питання частково унормовано в низці законів та актах підзаконного рівня. Щодо законів, то відповідні питання в тій чи іншій мірі врегульовано нормами законів України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про громадянство України», «Про державну прикордонну службу України», «Про прикордонний контроль», «Про Національну поліцію», «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус».

Також питання ідентифікації та верифікації іноземців та осіб без громадянства частково вирішені на підзаконному рівні. Так, відповідно до Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1073, НСБВІ – це автоматизована система, створена в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, за допомогою якої забезпечується встановлення особи іноземця та особи без громадянства, які в'їжджають в Україну, виїжджають з України, здійснення контролю за додержанням ними правил перебування на

території нашої держави та виконання суб'єктами національної системи повноважень та завдань, визначених Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

У той же час вищевказані нормативно-правові акти містять ряд прогалин. Вирішення цього питання вбачається у комплексному врегулюванні питань ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства за їх біометричними даними шляхом внесення необхідних змін у вищезгадані закони і в подальшому приведення підзаконних актів у відповідність.

Законодавець вбачає вирішення існуючої проблематики у запровадженні ефективного механізму біометричної ідентифікації та верифікації осіб, зокрема іноземців та осіб без громадянства, що унеможливить зловживання персональними даними особи та їх фальсифікацію, шляхом прийняття нового закону, що забезпечить усунення існуючих правових прогалин та забезпечить створення прозорого та зрозуміло механізму ідентифікації особи.

У Верховній Раді зареєстровано проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань ідентифікації та верифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства (№ 8151).

Аналізуючи цей проєкт і, в цілому, підтримуючи ініціативу комплексному підходу до нормативного врегулювання біометричної ідентифікації та верифікації особи, хотілося б звернути увагу на окремі аспекти, які, на наш погляд, потребують додаткового опрацювання.

Так, новелою згаданого проєкту є запровадження обов'язку осіб подавати свої біометричні дані під час подання заяв про встановлення, оформлення належності до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, прийняття до громадянства України, про вихід з громадянства України. Аналогічний обов'язок пропонується покласти на іноземців та осіб без громадянства у випадках добровільного повернення, примусового повернення, реадмісії, у разі звернення із заявою про надання дозволу на імміграцію, заяв про оформлення набуття громадянства України та прийняття до громадянства України. При цьому біометричними даними, що подаються особою, є відцифрований образ обличчя особи, який отримується після досягнення особою п'ятирічного віку та відцифровані відбитки пальців рук особи, які отримуються після досягнення дванадцятирічного віку. Порядок отримання відцифрованих відбитків пальців рук осіб, кількість відбитків, необхідних для ідентифікації та верифікації особи, встановлюватиметься Кабінетом Міністрів України. Передбачається, що біометричні дані осіб отримуватимуться засобами відомчих інформаційних систем

центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, Міністерства закордонних справ України, посольств та консульських установ України та передаватимуться розпоряднику НСБВІ в установленому законодавством порядку. Такі дані використовуватимуть, зокрема, з метою ідентифікації особи під час перетину державного кордону; під час розслідувань кримінальних правопорушень; розшуку злочинців, які переховуються; пошуку зниклих безвісти; відновлення документів у разі викрадення; винесення термінових заборонних приписів, наприклад, стосовно осіб, які вчинили домашнє насильство. Законопроектом встановлюється, що розпорядником НСБВІ виступатиме центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів. Своєю чергою, розпорядник НСБВІ після отримання біометричних даних іноземців та осіб без громадянства засобами зазначеної системи конвертуватиме такі дані у шаблони та передаватиме такі шаблони до відповідних секторів НСБВІ. Шаблони біометричних даних іноземців та осіб без громадянства зберігатимуться окремо від шаблонів біометричних даних громадян України. Отже, буде створено кілька окремих баз даних, доступ до яких матимуть переважно правоохоронні органи (Національна поліція, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України та інші).

У той же час необхідно усвідомлювати, що «біометричні дані» відповідно до п. 14 ст. 4 Регламенту Європейського парламенту і Ради ЄС 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) (далі – Регламент ЄС 2016/679), це персональні дані, отримані в результаті спеціального технічного опрацювання, що стосується фізичних, фізіологічних чи поведінкових ознак фізичної особи, таких, як зображення обличчя чи дактилоскопічні дані, що дозволяють однозначно ідентифікувати або підтверджують однозначну ідентифікацію фізичної особи. Отже, біометричні дані, а саме відцифрований образ обличчя особи, відцифровані відбитки пальців рук дозволяють ідентифікувати людину, тобто, одержати про неї додаткові відомості. Як зазначається в Регламенті ЄС 2016/679, «оцінюючи належний рівень безпеки, необхідно враховувати, насамперед, ризики, пов'язані з опра-

цюванням, зокрема такі, що виникають внаслідок випадкового чи незаконного знищення, втрати, зміни, несанкціонованого розкриття або доступу до персональних даних, які передано, збережено або іншим чином опрацьовано» (ч. 2 ст. 32 Регламенту). Тому доцільно приділити підвищену увагу регламентації питань обігу відповідних даних та юридичній відповідальності у разі можливих порушень при їх використанні. Наприклад, це стосується питань гарантій забезпечення конфіденційності та унеможливлення доступу сторонніх осіб до біометричних даних, що містяться в системі НСБВІ; процедур знищення біометричних даних, особливостей доступу фізичних осіб до інформації про себе. Враховуючи те, що коло суб'єктів, від яких вимагається подавати свої біометричні дані, відповідно до проєкту значно розширюється згаданим проєктом, доцільно на законодавчому рівні чітко визначити запобіжники з метою унеможливлення витоку цих даних, інші процедурні питання, пов'язані з їх обігом, а також встановити підстави юридичної відповідальності уповноважених осіб у разі порушення цих гарантій.

Потребує уточнення норма законопроєкту стосовно того, що «державні органи з дотриманням вимог Законів України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про захист персональних даних», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про розвідку», «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» та Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та відповідно до порядку здійснення ідентифікації та верифікації можуть здійснити ідентифікацію особи». У даному випадку, на наш погляд, наявна юридична невизначеність, оскільки з тексту проєкту залишається незрозумілим, які саме «державні органи» уповноважені на таку діяльність, і яке змістовне наповнення закладається у слово «можуть».

До того ж, термінологію законопроєкту слід привести у відповідність до законів України «Про публічні електронні реєстри» та «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах».

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.
2. Закон України «Про громадянство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.
3. Закон України «Про державну прикордонну службу України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

4. Закон України «Про прикордонний контроль» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

5. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

6. Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

7. Закон України «Про публічні електронні реєстри» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

8. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

10. Регламент ЄС 2016/679 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

11. Закон України «Про захист персональних даних» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

12. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

13. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

Закон України «Про розвідку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

УДК 343.9(477)

Блага А. Б.,

д-р юрид. наук, доцент,

завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу,

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РЕАГУВАННЯ НА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ, У ТОМУ ЧИСЛІ СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТМ

19 червня 2008 року Рада Безпеки ООН ухвалила Резолюцію 1820, яка стала одним із перших ґрунтовних політичних документів, спря-

мованих на подолання та відвернення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Зокрема резолюція:

- визнає сексуальне насильство тактикою ведення війни та перешкодою для відбудови миру;
- вимагає негайно припинити вчинення сексуального насильства усіма сторонами збройного конфлікту;
- визнає, що сексуальне насильство може бути воєнним злочином, злочином проти людяності чи геноцидом;
- закликає держави підтримувати розвиток національної судової та медичної систем для надання допомоги постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, тощо [1].

Війна РФ проти України, як і інші війни та збройні конфлікти по всьому світу, супроводжується гендерно зумовленим насильством в його найгірших проявах. Наразі гендерно зумовлене насильство розуміється як таке, що «спрямоване на людину, чоловіка чи жінку, виходячи з її конкретної ролі в суспільстві» [2]. Іншими словами – насильство застосовується щодо жінок, дівчат, чоловіків та хлопців для утвердження та відтворення гендерних ролей та норм. Згідно з цією інтерпретацією, гендерно зумовлене насильство може статися однаково з особою будь-якої статі і використовується для посилення відповідності гендерним ролям [3].

Гендерно зумовлене насильство в контексті збройного конфлікту здійснюється особами, пов'язаними з державою або недержавною збройною групою, включаючи терористичні організації й часто вчиняється у формі сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. При цьому акт сексуального характеру не обмежується фізичним насильством і може не включати будь-який фізичний контакт – наприклад, примусове оголення. Тобто, сексуальні злочини охоплюють як фізичні, так і нефізичні дії, спрямовані на сексуальну характеристику особи. Інші злочини, такі як тортури, каліцтва, переслідування, нелюдські дії та посягання на особисту гідність, також можуть мати сексуальний та/або гендерно зумовлений елемент [4].

І гендерно зумовлене насильство в цілому, і сексуальне зокрема, під час війни може застосовуватися, з різних мотивів. Зокрема:

- як стратегія досягнення воєнних цілей: може бути частиною широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого на цивільне населення;
- задля укріплення воєнних сил: таке насильство можуть вчиняти над цивільними особами або членами ворожих сил як спосіб об'єднання солдатів та бійців, як форму жорстокого братерства, або як

метод, за яким молоді члени групи стають співучасниками злочину і, через це, прив'язаними до більшої групи;

– задля для руйнування громад зсередини. У багатьох суспільствах жінки відповідають за виховання молоді та догляд за людьми старшого віку, а під час війни вони можуть бути годувальницями сім'ї. Принизити жінку – означає також принизити її чоловіка, який не зміг захистити її. Сексуальне насильство руйнує довіру та соціальні зв'язки. Після такого насильства від багатьох постраждалих жінок відвертаються, таврують ганьбою та ізолюють. Згвалтування під час війни та вагітність в результаті нього також слугували для етнічної чистки, щоб продемонструвати владу та знищити ворога;

– задля послаблення місцевого активізму. Жінки та чоловіки можуть ставати об'єктом сексуального насильства через свою особливу роль або посаду у громаді – як лідери, активісти або прихильники. Члени їх сімей можуть ставати ціллю для нападу як виду покарання, для примушення надання інформації про їх діяльність або місцезнаходження;

– місця утримування під вартою. У в'язницях та місцях проведення допитів сексуальне насильство можуть використовувати як форму катувань, щоб карати, принижувати, залякувати або шляхом примусу домагатися інформації від затриманих чоловіків та жінок [5].

Римський Статут Міжнародного кримінального суду, як найбільш авторитетне систематизоване джерело кодифікації міжнародних злочинів, у статтях 6–8 закріплює, що гендерно зумовлене, у т. ч. сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, може становити:

1) *злочин геноциду* (що характеризується наміром винищити одну із захищених груп: національну, расову, етнічну або релігійну);

2) *злочини проти людяності* (які характеризуються широкомасштабним та систематичним нападом на цивільне населення);

3) *злочин агресії* (планування, підготовка, ініціювання або здійснення, що виражається у конкретних діях, перелічених у резолюції 3314 (XXIX) ГА ООН «Визначення агресії» від 14.12.1974, на яку посилається ст. 8bis Римського статуту);

4) *воєнні злочини* (тобто, серйозні порушення законів та звичаїв, що застосовуються в міжнародних та неміжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права) [6].

Україна переслідує винних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (воєнні злочини) в межах національного законодавства, як це впливає з договірних положень ратифікованих Женевських Конвенцій, а також з положень звичаєвого міжнародного права. Проте, особливістю розділу XX Кримінального кодексу України є те,

що наразі він не передбачає окремої норми, якою була б передбачена відповідальність за злочини проти людяності, а також не знає інституту командної відповідальності (chain of command), які властиві Римському Статуту [7].

У війні Росії проти України факти застосування сексуального насильства мали місце з 2014 року. Але після повномасштабного вторгнення РФ, війська агресора застосовують сексуальне насилля саме як метод ведення війни в небачених раніше масштабах – зокрема, для залякування, помсти чи «покарання» цивільного населення на окупованих територіях. Сексуальне насилля застосовується до жінок, чоловіків та дітей [8]. Станом на березень 2023 року зафіксований 171 випадок сексуального насильства з боку російських військовослужбовців. Як зазначила Олена Зеленська, «За цією цифрою не тільки жінки – серед постраждалих 39 чоловіків, 13 – неповнолітніх, серед них – хлопчик. Ми знаємо про ці випадки тільки тому, що ці люди знайшли в собі сили говорити. Скільки страждають мовчки, особливо на окупованих територіях, ми не знаємо»[9].

Одразу після оприлюднення перших фактів скоєння росіянами таких злочинів, спільно з міжнародними партнерами, розпочалась робота над створенням єдиного механізму реагування на насильство.

Як розповіла у своєму інтерв'ю віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина, щойно українська армія звільняє території від окупації, там починають працювати правоохоронні органи, зокрема поліцейські у складі спеціалізованих мобільних груп. Вони фіксують, зокрема, і випадки сексуального насильства. У перші місяці після вторгнення створені в Україні притулки для постраждалих від домашнього насильства давали тимчасовий прихисток тим, хто був змушений втікати від бойових дій та окупації. Але в умовах війни наявних сервісів допомоги виявилось недостатньо – потрібне було таке місце, де постраждала людина відчувала б максимальну довіру, підтримку і, зрештою, отримавши допомогу, була готова розказати про пережите. Наразі в Україні вже працює 7 Центрів допомоги врятованим, відкритих за підтримки ФН ООН: у Києві, Львові, Запоріжжі, Дніпрі, Чернівцях, Мукачеві та Полтаві. Паралельно створюються сервіси онлайн допомоги, зокрема такі, як психотерапевтична платформа «Аврора», аби наші громадяни, навіть перебуваючи у тимчасовій окупації, за наявності мобільного зв'язку могли звернутися за психологічною, юридичною та інформаційною підтримкою. У березні 2023 р. відбулася презентація єдиного онлайн-майданчика «Платформа допомоги врятованим», яка містить ключові урядові гарячі лінії, адреси Центрів допомоги врятованим, контакти

конфіденційних та безоплатних сервісів психологічної, соціальної та правової підтримки. Сайт також містить інформацію, яка допоможе громадянам розпізнати негативні стани, спричинені насильством, алгоритм дій для тих, хто став жертвою насильства, або поради для родичів та близьких постраждалих. Фахівці, які працюють з постраждалими, можуть знайти поради по роботі з урахуванням найкращих міжнародних стандартів і протоколів [10].

У складі прокуратури також планується створити механізм підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів. Передбачається, що відповідні координатори, як фахівці зі спеціальними навичками роботи з людьми, які пережили психологічну травму, інформуватимуть потерпілих та свідків про їхні права і стан розслідування, запобігатимуть повторній травматизації, координуватимуть надання психологічної, медичної та соціальної допомоги тощо [11].

Список використаних джерел

1. Міжнародний день боротьби з сексуальним насильством, пов'язаним з конфліктом: історія трьох цілей. – URL:

<https://zmina.info/articles/mizhnarodnyj-den-borotby-z-seksualnym-nasylstvom-povyazanym-z-konfliktom-istoriya-troh-czilej/>

2. Benjamin, J.A. & Murchison, L. (2004). Gender-based violence: Care & protection of children in emergencies. Field Guide. London: Save the Children. – URL: <https://gsdrc.org/document-library/gender-based-violence-care-protection-of-children-in-emergencies/>

3. Запобігання та реагування на насильство за гендерною ознакою: національна правова база та міжнародні стандарти / UNFPA, А. Б. Блага, О. О. Кочемировська, О. А. Мартиненко. – Київ, 2022. – С. 10.

4. Програмний документ щодо статевих та гендерних злочинів / Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду, 2014 р. – Львів: ЮрФем, 2022. – С. 11.

5. Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті : Краща практика документування сексуального насильства як злочину або порушення міжнародного права / Сара Ферро Рібейро і Данае ван дер Стратен Понтоз від імені Міністерства закордонних справ Великої Британії. Друге видання: березень 2017. – С. 19-20

6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

7. Крапівін Є. Типові порушення російською федерацією законів та звичаїв війни в агресії російської федерації проти України / Гендерний

вимір війни: результати аналітичного дослідження / упоряд. Аналітичний центр ЮрФем Асоціації жінок-юристок України ЮрФем. – Львів, 2023. – С. 13

8. 19 червня - Міжнародний день боротьби з сексуальним насильством в умовах конфлікту. – URL: <https://antalia.mfa.gov.ua/news/19-cherwnya-mizhnarodnij-den-borotbi-z-seksualnim-nasilstvom-v-umovah-konfliktu>

9. В Україні зафіксували понад 170 випадків сексуального насильства з боку російських військових – Зеленська. – URL: <https://zmina.info/news/v-ukrayini-za-fiksuvaly-ponad-170-vypadkiv-seksualnogo-nasyilstva-z-boku-rosijskyh-vijskovyh/>

10. Уже зареєстровано понад 68 тисяч воєнних злочинів росії в Україні, - Стефанішина. – URL: <https://dailylviv.com/news/sytuatsiyi-igryhody/uzhe-zareiestrovano-ponad-68-tysyach-voiennykh-zlochyniv-rosiyi-v-ukrayini-stefanishyna-110064>

11. Свідки воєнних злочинів та потерпілі від війни отримують комплексну та кваліфіковану допомогу. – URL: <https://irtafax.com/svidky-voiennykh-zlochyniv-ta-poterpili-vid-vijny-otrymaiut-kompleksnu-ta-kvalifikovanu-dopomohu/>

УДК. 349.227

Валецька О. В.,
канд. юрид. наук., доцент, доцент кафедри
історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

АНАЛІЗ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО ЗАЙНЯТІСТЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

29 вересня 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці» [1]. Цим Законом були внесені суттєві зміни до законодавства про зайнятість населення і до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Серед новел можна виділити: зміна підходів до стимулювання зайнятості найбільш вразливих категорій населення і, одночасно, скасування квот на працевлаштування і штрафів за їх недотримання; нові

інструменти сприяння зайнятості молоді; додаткові заходи по подоланню тривалого безробіття; залежність підтримки безробітних від тривалості трудової діяльності; нові можливості по підвищенню конкурентоздатності, зокрема захисників України та осіб, які постраждали від війни; розширення кола осіб, які можуть отримувати послуги як безробітні (наприклад, одинока мати (батько), яка (який) здійснює догляд за дитиною з інвалідністю, та один з батьків, прийомних батьків, батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу, усиновитель, опікун, піклувальник дитини з інвалідністю підгрупи А, які відповідно до законодавства мають право на призначення надбавки на догляд за дитиною у разі реєстрації в установленому порядку відповідних осіб як безробітних); уточнення специфіки обслуговування у період воєнного стану. Воєнний стан подовжено до 20 травня 2023 р.

Цим Законом внесені зміни в прикінцеві положення Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». А саме, значно розширили повноваження Кабінету Міністрів України – визначає перелік видів забезпечення, соціальних послуг, компенсацій та допомоги у сферах зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, а також особливості їх надання; визначає особливості реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, а також особливості призначення, припинення, відкладення, скорочення тривалості виплати допомоги по безробіттю, відмінні від встановленого порядку; затверджує бюджет Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та приймає інші рішення, передбачені цим Законом та Законом України «Про зайнятість населення» [3], без погодження (схвалення) правлінням Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття [2].

Змінена тривалість виплати допомоги по безробіттю, яка в період воєнного стану не може перевищувати 90 календарних днів. Безробітним, строк виплати допомоги по безробіттю яких на дату набрання чинності цим Законом перевищує 90 днів, виплата допомоги по безробіттю припиняється через 30 календарних днів з дня набрання чинності цим Законом [2].

Для осіб передпенсійного віку (за рік до досягнення відповідного віку та за наявності необхідного для призначення пенсії за віком страхового стажу) тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 360 календарних днів. В мирний час передпенсійним вважався вік – за 2 роки до досягнення відповідного віку, і сама тривалість виплат була 720 календарних днів [2].

Допомога по безробіттю призначається з першого дня після дня надання статусу безробітного, в мирний час – з 8 дня, а виплата допомоги по безробіттю може здійснюватися без особистого відвідування безробітним, який перебуває на тимчасово окупованій території або на території, на якій ведуться бойові дії, державної служби зайнятості, за умови підтвердження безробітним наміру перебування у статусі безробітного будь-якими засобами комунікації, у тому числі електронними, не рідше ніж один раз на 30 календарних днів [2].

Призначення допомоги по безробіттю внутрішньо переміщеним особам або особам, які перебувають на тимчасово окупованій території або на території, на якій ведуться бойові дії, які не мають документів про періоди страхового стажу, трудової діяльності, заробітну плату (дохід, грошове забезпечення), здійснюється на підставі відомостей, наявних у: Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків; Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування тощо. І до отримання відомостей стосовно таких осіб допомога по безробіттю призначається їм у мінімальному розмірі, а загальна тривалість виплати такої допомоги не може перевищувати 90 календарних днів, після надходження необхідних відомостей розмір допомоги по безробіттю переглядається відповідно до законодавства [2].

Зменшений максимальний розмір допомоги по безробіттю, який не може перевищувати розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня календарного року – 6700 грн., мінімальний розмір – 1000 грн. В мирний час допомога по безробіттю не може перевищувати півтора розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом [2].

Виплата допомоги по безробіттю припиняється з підстав, визначених статтею 31 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», а також з 31 календарного дня від дня перетину зареєстрованим безробітним державного кордону України у разі безперервного перебування ним за кордоном понад 30 календарних днів. Ще одна новела – вимоги щодо скорочення тривалості виплати допомоги по безробіттю, визначені частиною четвертою статті 31 цього Закону, не застосовуються [2].

зСписок використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі

молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці: Закон України від 29.09.2022 р. № 2622-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2622-20>

2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1533-14>

3. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5067-17>

УДК 343.412

Казарян Е. Г.,
аспірантка

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків,
викладач кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, України

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Здійснюючи кримінально-правову характеристику кримінальних правопорушень, обов'язковими для розгляду є суб'єктивні ознаки зазначених протиправних діянь.

Необхідно відмітити, що для правильної кваліфікації злочинних діянь за ст. 171 КК України, першочерговим завданням є встановлення суб'єктивної сторони та її обов'язкових ознак.

Є. Л. Стрельцов зазначає, що суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення являє собою характеристику внутрішньої сторони кримінального правопорушення, встановлення якої дає можливість виявити психологічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Саме суб'єктивна сторона становить основну частку доказової діяльності й тим самим викликає основні дискусії між сторонами в кримінальному процесі [1, с. 161].

Встановлення вини у формі умислу чи необережності при вчиненні кримінального правопорушення можливе стосовно всіх елементів об'єктивної сторони певного складу кримінального правопорушення. Суб'єктивна сторона перешкодження законній професійній діяльності

журналістів характеризується виною у формі прямого умислу – коли винний усвідомлює, що своїми діями перешкоджає законній діяльності журналіста шляхом примушування його до поширення або до відмови від поширення інформації і бажає вчинити такі дії.

Слід зазначити, що існують складнощі при доказуванні спрямованості умислу правопорушника. Так, Мелітопольський міськрайонний суд Запорізької області під час розгляду кримінальної справи № 320/8278/16-к виправдав правопорушника у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 171 КК України, у зв'язку з тим, що стороною обвинувачення не доведено наявності умислу на вчинення перешкоджання законній професійній діяльності журналіста. У ході справи встановлено, що обвинуваченого призначено виконувачем обов'язків КП «ТРК «Мелітополь»», тоді як попереднього керівника з цієї посади не було звільнено. Тому дії обвинуваченого, який з'явився до кабінету керівника і зайняв його місце, фактично були спрямовані на реалізацію його повноважень щодо управління зазначеним підприємством, а не на перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Суд дійшов висновку про відсутність причинно-наслідкового зв'язку між діями обвинуваченого і тим фактом, що в цей день у ефір не вийшла низка програм, оскільки приміщення ТРК було знеструмлене, до чого обвинувачений не був причетним [2].

Запорізький апеляційний суд, переглядаючи дану справу, також встановив, що обвинувачений перебував у кабінеті директора КП «ТРК «Мелітополь»» виключно у зв'язку із трудовими відносинами, а не з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Суд вірно відмітив, що в цій ситуації наявний трудовий спір, а певні проблеми із мовленням не були зумовлені навмисними діями, спрямованими на перешкоджання діяльності ТРК [3].

Наступною ознакою суб'єктивної сторони є мета, тобто уявлення про бажаний результат, до якого прагне особа і який встановлює спрямованість її злочинного діяння. Вона є характерною ознакою умисних кримінальних правопорушень, що вчиняються у формі прямого умислу. Визначити, яку саме мету переслідував суб'єкт кримінального правопорушення можна лише при ретельному аналізі складу вчиненого діяння та встановленні його елементів та всіх обставин справи.

Щодо мотиву кримінального правопорушення, то це те, що спонукає людину до поставлення тих чи інших цілей, тобто внутрішні переконання, що викликають в особи рішучість вчинити суспільно небезпечне діяння (дію або бездіяльність) та керують нею при вчиненні цього діяння (дії або бездіяльності).

Мотиви і мета вчинення діянь передбачених ст. 171 КК України

можуть бути різними та не впливають на кваліфікацію вчиненого. Мотивом переслідування журналістів за виконання професійних обов'язків, за критику є, здебільшого, мотив помсти за оприлюднення журналістом певної інформації. Метою цих дій може бути недопущення оприлюднення певної інформації чи ознайомлення з нею певних установ, організацій, окремих осіб, припинення професійної діяльності журналіста чи її обмеження, заподіяння шкоди правам, свободам, інтересам, особистим благам журналістів тощо [4, с. 314-315].

Слід відмітити, що проблемним аспектом регламентації кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів є мета даного кримінального правопорушення. Як зазначила Ю. В. Овчарук, характеристика злочинної поведінки, передбаченої ч. 1 ст. 171 КК України, не може бути повною без детального аналізу мети цього кримінального правопорушення [5, с. 284].

В. І. Павликівський зауважив, що мета кримінального правопорушення опосередковує засоби і характер дій правопорушника, визначає напрям його дій. Це дає підстави припустити, що підвищений ступінь суспільної небезпеки зазначеного діяння пов'язаний не так з фактом вчинення самого діяння, що перешкоджає здійсненню професійної діяльності журналіста, а з метою, яку ставить перед собою винний. Небезпека перешкоджання полягає у створенні ситуації, за якої журналіст може довести до широкого загалу суспільно значущу інформацію або, навпаки, вимушений проти своєї волі розповсюджувати певну (в багатьох випадках неправдиву) інформацію. Саме зазначена мета відрізняє вказане кримінальне правопорушення від інших правопорушень, зокрема хуліганства, тілесних ушкоджень тощо [6, с. 83].

Аналіз кримінальних справ, що містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень, підтверджує те, що кожен вирок містить обов'язкову вказівку на мету вчинення злочинного діяння, а саме перешкоджання журналістській діяльності зі збору та розповсюдження інформації.

Наприклад, у вирокі Приморського районного суду м. Одеси прямо зазначено, що обвинувачений, ОСОБА_2, достовірно знаючи, що ОСОБА_4 та ОСОБА_5 є журналістами, які проводять зйомку репортажу, діючи умисно з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналістів 07.03.2014 року приблизно о 13:30 год., почав вимагати від них припинення відеозйомки репортажу, після чого наніс їм численні удари руками та ногами у голову, кінцівки та тулуб, спричинивши побої, внаслідок чого журналісти були вимушені припинити зйомку репортажу та покинути місце події, залишивши на місці побиття відеокамеру [7].

Таким чином, незважаючи на те, що діяння, передбачене ч. 1 ст. 171 КК України, вже містить вказівку на перешкоджання (в цьому випадку мета наче реалізується через злочинну поведінку), відмова від встановлення мети злочинної поведінки винної особи унеможливило правильне і точне застосування закону. Перешкоджання може мати прояв у різних діяннях, але саме аналіз мети злочинної поведінки дає змогу відмежувати загальне порушення прав людини від посягання на професійну діяльність журналіста.

Проаналізувавши суб'єктивні ознаки перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, ми з'ясували, що суб'єктивна сторона даного кримінального правопорушення характеризується виною у формі прямого умислу. Встановлення мотиву та мети перешкоджання законній професійній діяльності журналістів не є обов'язковим й не впливають на кваліфікацію вчиненого. Мета має значення для відмежування загального порушення прав людини від посягання на професійну діяльність журналіста.

Список використаних джерел

1. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 160-170.
2. Ухвала Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 18 січ. 2017 р., № 320/8278/16-к
<https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/amp/court-document/64135477>.
3. Постанова Запорізького апеляційного суду м. Запоріжжя від 09 квіт. 2019 р., судова справа № 320/3940/18. URL :
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65570982>.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид. переробл. та доповн. / Відп. ред. С. С. Яценко. Київ : А.С.К., 2005. 848 с.
5. Овчарук Ю. В. Окремі проблемні питання кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 280-288.
6. Павликівський В. І. Мета як обов'язкова ознака перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 3. Т. 3. С. 80-84.
7. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 28 лип. 2014 р., судова справа № 522/1114/14-к. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39970282>.

Кобак М. В.,

начальник відділу Миколаївського окружного
адміністративного суду,
канд. юрид. наук, старший викладач кафедри конституційного та
адміністративного права та процесу
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ МИКОЛАЇВСЬКОГО ОКРУЖНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Миколаївський окружний адміністративний суд працює в умовах воєнного стану в нашій країні постійно. Нині (весна 2023 року) надходження адміністративних позовів рекордне з початку функціонування суду (весна 2009 року). Майже 4500 адміністративних позовів зареєстровано станом на 25 квітня 2023 р. Судочинство відправляють 13 суддів, тобто кожен з них отримав майже по 350 нових позовів у 2023 році.

Переважає більшість – це соціальні спори. Фізичні особи відстоюють свої права на пенсію, вимагають її перерахунку, призначення пенсії на пільгових умовах, уточнення даних трудового стажу, що дає право на пенсію, тощо. Також громадяни звертаються до суду з позовами про соціальні виплати – допомоги ветеранам війни (особам з інвалідністю внаслідок війни, учасникам бойових дій, учасникам війни), допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю. Крім того, спори про реєстрацію або зняття з реєстрації безробітних, забезпечення військовослужбовців житлом та багато інших соціальних спорів перебувають в провадженні суду.

Значна кількість спорів пов'язана із проходженням та звільненням з публічної служби. Публічна служба – це діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування. Фізичні особи вимагають виплату заробітної плати, зарахування пільгової вислуги до календарної вислуги років та до стажу служби, виплату щомісячної додаткової винагороди, індексації грошового забезпечення, грошову компенсацію за невикористані дні відпусток та інше.

Щодо податкових спорів. Їх кількість порівняно з іншими роками значно зменшилась. Податкова звертається до суду за стягненням податкового боргу, підтвердженням обґрунтованості адміністративного арешту майна платників податків. Звільнення податкових органів наприкінці минулого року від сплати судового збору за деякими позовами активізувало роботу податкових органів. Кількість спорів про стягнення податкового боргу значно збільшилась. Фізичні або юридичні особи вимагають скасування податкових вимог, наказів, зобов'язання зареєструвати податкові накладні, зобов'язання внести до реєстрів відповідні дані по платникам податків або, навпаки, виключити їх з реєстрів, оскаржують податкові повідомлення-рішення.

За 3 місяці 2023 року судом розглянуто 2709 справ та матеріалів. Слід зазначити, що 2087 позовів та заяв задоволено повністю або частково. Середньомісячна кількість надходження справ та матеріалів на одного суддю 99. В той час як середньомісячний розгляд 77. Це означає, що суддя приймає нових матеріалів 99, а приймає судових рішень 77.

Незважаючи на ситуацію в країні, громадяни продовжують відстоювати свої права та шукають істину в суді. Про це свідчить рекордна кількість адміністративних позовів за майже 4 місяці 2023 року.

Війна внесла корективи у роботу суду. Але доступ до правосуддя Миколаївським окружним адміністративним судом забезпечується на гідному рівні. Судді та працівники суду роблять все можливе для того, щоб особа, яка звернулась до суду, була вчасно проінформована про рух її справи, отримала судові рішення по справі усіма можливими засобами зв'язку і змогла його вчасно виконати.

УДК 343.985

Левицький А. О.,
канд. юрид. наук, старший викладач кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили,
начальник територіального управління Служби судової охорони у
Миколаївській області, м. Миколаїв, Україна

КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Загальновідоме явище «корупція» є найбільш поширеним у світі за рівнем вчинення, що створює несприятливі наслідки для розвитку світової економіки, демократії, забезпечення прав людини на гідну

оплату праці, належний рівень медицини, освіти, справедливий судовий захист. Корупція має не лише політичний прояв, але й побутовий, який пояснюється відсутністю нетерпимості до такого явища в соціумі.

Згідно з останніми дослідженнями *Transparency International Corruption Perceptions Index*, рівень глобальної корупції становить незмінних 43 бали зі 100 упродовж останнього десятиліття, що свідчить про тривалий застій у запобіганні та протидії корупції на міжнародному рівні. Україна у світовому рейтингу займає 116 місце зі 180 країн та має 33 бали зі 100 можливих, отримавши на бал більше, ніж у минулому році [1].

Процес розслідування корупційних злочинів є складним з точки зору такого поняття як «латентна злочинність». Частка розкриття та притягнення винних осіб до відповідальності за вчинення корупційного діяння є доволі малою у порівнянні з загальною кількістю кримінальних проваджень, у яких було повідомлено про підозру.

Згідно зі статистичними даними періодичних звітів Офісу Генерального прокурора, за грудень 2022 року загалом було повідомлено про підозру у вчиненні злочинів – 94 123 особам, а у провадженнях, які підслідні Національному антикорупційному Бюро – 26 особам було вручено підозру у вчиненні корупційного злочину; у січні 2022 року загалом було повідомлено про підозру – 8 190 особам, а у провадженнях, які підслідні Національному антикорупційному Бюро – 0 особам; у січні 2023 року загалом було повідомлено про підозру – 10 244 особам, а у провадженнях, які підслідні Національному антикорупційному Бюро – 1 особі.

Це свідчить про непослідовність застосування слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні корупційних злочинів, відсутність належної взаємодії з викривачами, тобто особами, що повідомляють про вчинення корупційного злочину, на основі показань яких буде розроблятися подальший план розслідування із застосуванням окремих тактичних особливостей, неправильне застосування науково-технічних засобів фіксації та виявлення корупційних злочинів, недостатність спеціальних знань при розслідуванні корупційних злочинів.

Важливими принципами розслідування корупційних злочинів є оперативність, планомірність, послідовність та законність. Науковець Р. Шехавцов вважає, що при розслідуванні злочину, передбаченого ст. 368 Кримінального кодексу України, найбільш складним у процесі розслідування є з'ясування обставин прийняття пропозиції, обіцянки, прохання, вимагання неправомірної вигоди. При доказуванні важли-

вим є документування факту одержання службовою особою неправомірної вигоди в обумовленій формі при одержанні правоохоронним органом даних про факт прийняття неправомірної вигоди конкретною службовою особою через посередника. Як ми вже згадували, засада оперативності провадження є основоположною, оскільки ускладнюючим фактором може бути встановлення посадовою особою короткого проміжку часу протягом якого особа-надавач має надати неправомірну вигоду. Тоді орган досудового розслідування у співпраці з органом прокуратури має погодити здійснення такого комплексу слідчих (розшукових) дій, негласних (слідчих) розшукових дій із застосуванням заходів безпеки, спрямованих на попередження можливого витоку інформації упродовж розслідування [2, с. 148-149].

У процесі розслідування корупційних злочинів можемо виокремити такі етапи:

1. Документування інформації про обставини вчинення корупційного злочину, що були надані особою-викривачем, та внесення відомостей до ЄРДР

2. Вчинення ряду слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на відшукування доказів причетності підозрюваної особи (встановлення аудіо, відеоконтролю особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, застосування моніторингу банківських рахунків разом з арештом таких рахунків, якщо неправомірна вигода вимірюється не в готівковій формі); застосування конфіденційного співробітництва з посадовими особами того органу, в якому було виявлено ознаки корупційного діяння.

3. Затримання підозрюваних осіб та їх особистий обшук

4. Обшук службового кабінету, помешкання

5. Проведення допиту підозрюваних осіб (посередника)

6. Повідомлення про підозру

7. Обрання запобіжного заходу (тимчасове відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей та документів)

8. Накладення арешту на предмет неправомірної вигоди

9. Призначення ряду експертиз (дактилоскопічної, експертизи ДНК, фоноскопичної, експертизи хімічної речовини) [2, с. 153].

В рамках планування тактичної операції співробітниками підрозділів правоохоронних органів може застосовуватись такий метод криміналістичної техніки, як нанесення спеціальної хімічної речовини на предмет неправомірної вигоди завчасно. Спеціальна хімічна речовина (далі – СХМ) вступає в реакцію з потожировою речовиною на пальцях особи та залишає відповідний папілярний узор, який для «неозброєного ока» є невидимим. Для того, аби виявити відбитки пальців на пред-

меті неправомірної вигоди застосовуються УФ-промені. Після цього призначається ідентифікаційна дактилоскопічна експертиза відбитків та експертиза біологічних слідів людини (ДНК), результати яких, можуть встановити особу, яка торкалась предмету неправомірної вигоди чи мала його при собі [3, с. 141].

У використанні СХМ як методу криміналістичної тактики варто підкреслити важливість підготовчого етапу, оскільки саме за допомогою ретельної підготовки до проведення такого методу ми можемо чітко зафіксувати факт передачі неправомірної вигоди. Процес нанесення СХМ на предмет неправомірної вигоди варто здійснювати в присутності понятих, аби вони засвідчили вчинювані працівниками правоохоронних органів дії, а також здійснити фіксацію за допомогою відеозйомки. За присутності понятих спеціаліст має відібрати зразок СХМ для проведення порівняльного дослідження хімічної речовини на предметі неправомірної вигоди зі зразком. Не слід також залишати поза увагою здійснення детального опису серії та номеру грошових банкнот, які будуть використовуватись при передачі неправомірної вигоди.

Практичний етап документування факту передачі неправомірної вигоди полягає в якісному вилученні помічених банкнот та їх фіксації з наступним вилученням СХМ, яка була відкопійована. Після затримання особи, яка отримала неправомірну вигоду, необхідно здійснити особистий огляд такої особи, використовуючи відеофіксацію. Спеціаліст, який залучається для проведення вищевказаної слідчої дії повинен працювати в одноразових гумових рукавичках (примітка: рукавички мають бути індивідуально упаковані, а процес їх відкриття має здійснюватися в присутності понятих). Понятим варто продемонструвати, що під УФ-променями на рукавичках відсутні будь які забруднення. Спеціаліст має просвітити УФ-променями долоні рук особи, яка була затримана. Таке просвічування треба здійснювати не торкаючись рукавичками поверхні рук затриманої особи. Після цього, спеціаліст повинен здійснити перекопійовання СХМ за допомогою серветок, оброблених спиртовим розчином. Вилучена СХМ має бути поміщена в окремі паперові конверти (змиви з правої руки та окремо змиви з лівої руки). У присутності понятих варто також звірити серію та номери вилучених банкнот.

У підсумку, маємо зазначити, що на сьогодні необхідним є створення єдиного методичного порядку розслідування корупційних злочинів, що вчиняються службовими особами державної влади, місцевого самоврядування з урахуванням особливостей займаної особою посади та переліком її посадових обов'язків, використовуючи практич-

ний досвід органів досудового розслідування з винятковою підслідністю. Потреба у розробленні окремої криміналістичної методики зумовлена: високим рівнем латентності корупційних злочинів, тактичною важкістю процедури розслідування, що полягає у виникненні труднощів щодо зібрання доказової бази, яка буде відповідати критеріям достовірності, допустимості, належності та достатності, особливим суб'єктом таких діянь, оскільки корупційні злочини пов'язані насамперед з процесом здійснення службової діяльності особами, що уповноважені на здійснення функцій держави та/або місцевого самоврядування, особливістю предмету нормативно-правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Corruption Perceptions Index : веб-сайт. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (дата звернення: 10.04.2023).

2. Дудоров О., Житний О., Задоя К., Калмиков Д., Луцик В., Навроцький В., Хавронюк М., Шехавцов Р. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування : посібник / за ред. М. Хавронюка. – Київ : Москаленко О. М., 2019. – 464 с.

3. Пілюков Ю., Шрамко О. Судова експертиза як форма використання спеціальних знань при розслідуванні корупційних злочинів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Випуск 4 (16). С. 139-143.

УДК 343.156(477)

Озерський І. В.,

д-р юрид. наук, професор, академік НАНВО України, радник юстиції,
професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ ПРО ПОВЕРНЕННЯ СКАРГИ НА НЕВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄРДР У ЗВ'ЯЗКУ З ПРОПУСКОМ СТРОКУ ЇЇ ПОДАННЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ

Унікальність заявленої теми зумовлена помилковим сприйняттям слідчим суддею поданої особою скарги на невнесення уповноваженою особою національної поліції відомостей до ЄРДР у випадку ініційованої потерпілою особою поліцейської перевірки обставин справи за заявою про злочин. Так, зустрічаються випадки, коли слідчий суддя

приходить до переконання, що скаргу потерпілого на невнесення відомостей до ЄРДР необхідно повернути у зв'язку з пропуском строку на її подання та не порушенням питання про його поновлення. Почасти зміст такої ухвали ґрунтується лише на врахуванні слідчим суддею дати адресованого потерпілому листа відділу поліції про відмову у внесенні відомостей до ЄРДР. Саме цей факт і береться слідчим суддею за основу в ухваленні рішення про повернення скаржнику скарги на невнесення відомостей до ЄРДР.

Відповідно, слідчий суддя при «так званому» вивченні скарги потерпілого оминув той факт, що ще перед отриманням у певну дату (*наприклад, на другий день*) листа відділення поліції про відмову у внесенні відомостей до ЄРДР, потерпілим у межах заяви про злочин, було одразу (*протягом 24 годин*) долучено низку клопотань про приєднання (*виребування*) певних доказів (*документів*), опитування свідків, очевидців, доєднання відео чи аудіозаписів тощо. Всі ці документи скаржником були прикріплені у вигляді додатків до скарги про відмову уповноваженої особи національної поліції внести відомості до ЄРДР, що доводить безперервність розпочатого поліцією юрисдикційного процесу націленого на перевірку заяв та клопотань потерпілої особи стосовно кривдника (-ків).

Відповідно до ч. 1 [ст. 214 КПК України](#), слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР. Аналіз вищезазначених положень, а також п.п. 2 п. 1 розділу II Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 298, дає підстави виснувати, що чинні процесуальні норми законодавства не передбачають для слідчого чи прокурора іншої альтернативи, ніж невідкладне внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Згаданий обов'язок слідчого або прокурора не вимагає оцінки цими суб'єктами такої заяви (повідомлення) на предмет наявності ознак складу злочину для того, щоб вчинити процесуальну дію, яка полягає у внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Наведене підтверджується імперативними положеннями ч. 4 [ст. 214 КПК України](#), згідно з якою відмова у прийнятті та реєстрації заяви про злочин не допускається. Окрім цього, у положенні абзацу двадцять

другого п.п. 1.1 пункту 1 Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (лист від 12.01.2017 N 9-49/0/4-17), виписано: «якщо зі звернення особи вбачається, що вона порушує перед органом досудового розслідування питання про вчинення кримінального правопорушення, ініціюючи здійснення ним дій, визначених [КПК України](#), то, навіть за умови, що результати аналізу наведених особою відомостей свідчать про відсутність ознак складу злочину, такі відомості мають бути внесені до ЄРДР з подальшим закриттям кримінального провадження відповідно до ст. 284 КПК України».

Тож, виходить, що слідчий суддя при опрацюванні скарги не встановив, що перевірка заявлених скаржником у клопотаннях до заяви про злочин прохань до уповноважених співробітників національної поліції продовжувалася попри адресування потерпілому листа про відмову у внесенні відомостей до ЄРДР за результатами поліцейської перевірки означеної заяви, а тому й мови про пропуск оскарження невнесення відомостей до ЄРДР за умов безперервності, циклічності розгляду клопотань не може бути. Відповідно, лист про відмову у внесенні відомостей до ЄРДР скерований потерпілому протягом 24 годин є лише виконанням національною поліцією формальних вимог процесуального законодавства, але ніяк не скасовує за наявності клопотань заявника продовжувати перевірку обставин справи.

Отже, це доводить факт продовження перевірки заяви про злочин уповноваженими співробітниками національної поліції та переконує в безупинності розпочатого юрисдикційного процесу потерпілого особою (заявником) протягом тривалого періоду. Тому, слідчий суддя при ретельному вивченні скарги потерпілого на невнесення уповноваженим співробітником національної поліції відомостей до ЄРДР мав би переконатися у тому, що скаржником не порушені строки подання такої скарги, враховуючи не з моменту отримання заявником листа про відмову у внесенні відомостей до ЄРДР за результатами поліцейської перевірки, а з моменту закінчення такої перевірки та ознайомлення потерпілого з її висновками. Більш того, окреслена вище документальна архітектура звернень заявника (потерпілого) з відповідними клопотаннями до поліції за заявою про злочин була б підтверджуючим доказом «причини поважності пропуску строку», про який слідчий суддя вправі вказати скаржнику в ухвалі про повернення скарги на невнесення відомостей до ЄРДР у зв'язку з пропущеним строком її подання.

Таким чином, при апеляційному оскарженні ухвали слідчого судді про повернення скарги на невнесення відомостей до ЄРДР у зв'язку з

пропущенням строку її подання, скаржник має виходити з того, що висновок про наявність підстав для повернення такої скарги слідчий суддя зробив без з'ясування всіх обставин зазначених у скарзі на невнесення відомостей до ЄРДР, а відтак, передчасно повернув скаргу, відштовхуючись від переконаності пропуску строку звернення до слідчого судді на оскарження такого рішення поліцейського. Посилання в ухвалі слідчого судді на ненадання скаржником доказів підтвердження поважності причин пропуску строку на оскарження невнесення відомостей до ЄРДР, також не ґрунтується на вимогах закону, так як слідчий суддя мав можливість з прикріплених документів, у вигляді додатків до означеної скарги, безпосередньо з'ясувати обставини з приводу яких була подана скарга та її строки. Адже, саме в додатках відображена вся хронологія та архітектоніка подачі скаржником клопотань та отриманих відповідей на них у визначені строки.

Окрім іншого, користуючись дискреційними повноваженнями та принципом Верховенства права, слідчий суддя міг з'ясувати обставини справи у частині правомірності дотримання строків оскарження скаржником прийнятих рішень відділенням поліції шляхом виклику в судові засідання уповноважених на перевірку заяви про злочин представників національної поліції, а також шляхом витребування і дослідження матеріалів поліцейської перевірки клопотань скаржника. Відповідно ж до положень ч. 6 ст. 304 КПК України ухвала про повернення скарги або відмову у відкритті провадження може бути оскаржена заявником в апеляційному порядку. Згідно п. 2 ч. 1, ч. 3 [ст. 395 КПК України](#) апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді подається протягом п'яти днів з дня її оголошення. Також, варто знати, що згідно ч. 7 ст. 304 КПК України, повернення скарги не позбавляє права скаржника для повторного звернення до слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК України.

Таким чином, ухвалюючи рішення про відмову у задоволенні скарги, слідчий суддя об'єктивно не з'ясував обставин справи, не дослідив обставини, з'ясування яких може мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення, з огляду на чіткий обов'язок внесення слідчим чи прокурором відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР із встановленням обмеженого процесуального строку для його виконання, за наявності лише загальних вимог до заяв чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у переважній більшості випадків у разі встановлення факту звернення із заявою та констатації факту невнесення відомостей про кримінальне правопорушення в межах регламентованого [ст. 214 КПК України](#) 24-годинного строку, та узагалі не навів належні і достатні

мотиви та підстави його ухвалення, допустивши неповноту судового розгляду, яка перешкодила ухвалити законне та обґрунтоване рішення, що відповідно до вимог п. 1 ч. 1 [ст. 409 КПК України](#) є підставою для скасування судового рішення судом апеляційної інстанції. Згідно п. 2 ч. 3 [ст. 407 КПК України](#) за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвалу слідчого судді суд апеляційної інстанції має право скасувати ухвалу і постановити нову.

Отож, керуючись ст.ст. 206, 303, 304, 392, 393, 395, 396 та 304 КПК України скаржник вправі апеляційно оскаржити ухвалу слідчого судді про повернення скарги на невнесення відомостей до ЄРДР у зв'язку з пропущеним строком її подання та клопотати у скарзі про її скасування, оскільки рішення ґрунтувалося лише на припущеннях слідчого судді без ретельного вивчення скарги та додатків до неї. Окрім цього, в апеляційній скарзі скаржнику варто клопотати апеляційну інстанцію зобов'язати відділення поліції невідкладно внести відомості про вчинення кримінальних правопорушень до ЄРДР та розпочати досудове розслідування стосовно кривдника (-ків).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/> (дата звернення: 07.04.2023)
2. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 р., N 298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/> (дата звернення: 07.04.2023)
3. Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ : лист від 12.01.2017 N 9-49/0/4-17. URL : <https://ips.liga.zakon.net/document/VRR00212> (дата звернення: 07.04.2023)

Татаренко Г. В.,

канд. юрид. наук, доцент, завідувачка кафедри
конституційного права,

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Київ, Україна

Котова Л. В.,

канд. юрид. наук, професор, професорка кафедри правознавства,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Київ, Україна

Татаренко Д. В.,

студент 1 курсу ОС, магістр спеціальності 081 «Право»,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Київ, Україна

ЩОДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ ТА ОХОРОННИХ КОМПАНІЙ

Активне використання приватних військових та охоронних компаній (далі – ПОВК) у збройних конфліктах викликає підвищену увагу до їх діяльності та її правового регулювання. Масштабність застосування ПОВК у сучасних збройних конфліктах свідчить про глобальну зміну уявлення про армію та методи ведення бойових дій, про забезпечення, охорону та підготовку сил. Зростає кількість залучених до таких компаній осіб, наприклад, у війні проти України станом на жовтень 2022 р. «...загальна чисельність найманців ПОВК «Вагнер» – понад 26,5 тис. осіб, з них в Україні – близько 10,5 тис., зокрема, близько 2 тис. осіб воюють під Бахмутом у складі шести загонів та одного під Куп'янськом, ще 8,5 тис. осіб перебувають у базових таборах» [1]. Ступінь врегулювання їх діяльності нормами міжнародного права носить проблемний характер, фактично відсутні чіткі норми, які б регулювали статус ПОВК, їх види та функції.

На сьогодні немає єдності у застосуванні термінів, у науковій літературі можна зустріти такі: «приватні військові компанії» («Private Military Companies (PMCs)» [2, с. 231], «приватні воєнні компанії» [3], «приватні військові та охоронні компанії» (див. у профільній міжнародній угоді «Документ Монтре») [4], «приватні воєнізовані компанії», «військові підрядники». Правова невизначеність розповсюджується на види ПОВК та статус їх учасників. Відсутність чіткого

функціонального розмежування діяльності ПОВК на охоронну (приватна охоронна компанія – ПОК) та військову/воєнну – ПВК призводить до підміни охоронної діяльності на ведення бойових дій, притаманних воєнним компаніям тощо. Використання терміну «найманець» по відношенню до учасника ПОВК не відповідає змістовному навантаженню терміну «найманець» в сенсі норм міжнародного гуманітарного права, що міститься у ст. 47 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), у відповідності до якої найманцем вважається особа, яка: – спеціально завербована на місці або за кордоном для того, щоб брати участь у збройному конфлікті; – фактично бере безпосередню участь у воєнних діях; – бере участь у воєнних діях, керуючись, головним чином, бажанням одержати особисту вигоду, і якій дійсно було обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває в конфлікті, матеріальну винагороду, що істотно перевищує винагороду, яка обіцяна чи сплачується комбатантам такого ж рангу і функцій, які входять до особового складу збройних сил даної сторони; – не є ні громадянином сторони, що перебуває в конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, яка контролюється стороною, що перебуває в конфлікті; – не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті; – не послана державою, яка не є стороною, що перебуває в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, яка входить до складу її збройних сил. Історично використання «найманців» у збройних конфліктах асоціюється з явищами брудних способів ведення війни та має негативне забарвлення.

Фактично «найманство» розглядається як форма злочинної діяльності громадян однієї держави на території іншої. Категорична заборона на подібну діяльність міститься в III і IV Женевських конвенціях 1929 та 1949 р.р. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців, ухвалена резолюцією ООН 4 грудня 1987 року, визначила, що дії найманця спрямовані на повалення уряду, підриг конституційного порядку чи територіальної цілісності держави.

Декларація Генеральної Асамблеї ООН про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами 1970 року, категорично забороняє державам-членам ООН підтримувати дії найманців: «Кожна держава зобов'язана утримуватися від організації та заохочення організації іррегулярних сил або збройних банд, у тому числі найманців вторгнення на територію іншої держави».

Легалізація діяльності ПОВК дає можливість зробити висновок, що лише незначна частина учасників (співробітників ПОВК) може підпадати під дію статті 47 Додаткового протоколу, при цьому має відбутися одночасне дотримання низки критеріїв, складових визначення «найманець». Наприклад, це можуть бути ті особи, що безпосередньо беруть участь у бойових діях. Але існує значна кількість осіб, які виконують допоміжні функції в ПОВК, характер котрих не відповідає визначеному статусу «найманець».

Правове регулювання статусу учасників залежить від врегулювання загально-правового статусу ПОВК. Сучасне міжнародне право та міжнародне гуманітарне право мають низку актів рекомендаційного характеру, але єдиний міжнародний акт, який би врегульовував такий статус, відсутній. Документом спрямованим на заповнення правового вакууму у зазначеній сфері є Документ Монтре (17 вересня 2008 р.) [4]. З 2008 року кількість учасників Документу Монтре зросла більш ніж утричі: від 17 до 57 держав і трьох міжнародних організацій: Європейський Союз, Організація Північноатлантичного договору, Організація з безпеки та співробітництва в Європі. Головною тезою Документу Монтре є вимога розповсюдження норм міжнародного гуманітарного права та права прав людини на діяльність ПОВК. Документом Монтре статус ПОВК визначено як: «... приватні підприємницькі суб'єкти, які надають військові та/або охоронні послуги незалежно від того, як вони себе характеризують. Військові й охоронні послуги включають, зокрема, озброєну охорону і захист людей і об'єктів, наприклад, транспортних колон, будівель та інших місць; техобслуговування й експлуатацію бойових комплексів; утримання під вартою в'язнів; консультування або підготовку місцевих військово-службовців або охоронців» [4].

У 2010 р. було прийнято Міжнародний кодекс поведінки для приватних постачальників послуг безпеки (International Code of Conduct for Private Security Service Providers (ICoC)) [5]. Кодекс посилює та формулює зобов'язання приватних охоронних компаній, зокрема щодо міжнародного гуманітарного права та права прав людини. ICoC та кож закладає основу для розвитку інституційної бази, що забезпечує нагляд та підзвітність ICoC. У 2013 році ICoC було зареєстровано на правах швейцарської некомерційної організації.

ICoC є недержавним механізмом та слугує для доповнення державного правового нагляду над постачальниками приватних послуг безпеки. Документ був розроблений для застосування в складних умовах безпеки: в будь-яких районах, які переживають заворушення або нестабільність або відновлюються після них, чи то через стихійні лиха

або збройні конфлікти, де верховенство права було суттєво підірване і в яких можливості державної влади впоратися із ситуацією зменшуються, обмежуються чи відсутня. Асоціація складається з трьох Стовпів членства: уряди, приватні охоронні компанії та організації громадянського суспільства. Слід відзначити, що документ використовує термін «приватні охоронні компанії»: «Приватні охоронні компанії (PSC) захищають державних і недержавних клієнтів, залучених до надання допомоги, відновлення та реконструкції, комерційних операцій, дипломатії та військової діяльності». Кодекс визначає правила та випадки застосування сили (у тому числі зброї), встановлює засади виконання зобов'язань. Кодекс носить рекомендаційний характер, наразі на сайті ICoSA зареєстровано лише близько 117 компаній, які взяли на себе зобов'язання працювати відповідно до Кодексу і виконувати його вимоги в галузі звітності та моніторингу, але ООН вимагає членства в ICoS як обов'язкову умову для найму приватних охоронних компаній агентствами ООН. Прийняття такого документу безумовно носить позитивний характер та визначає правові засади діяльності приватних компаній зі статусом «охоронні», але не регулює діяльність приватних компаній зі статусом «військові».

Документ Монтре зазначає, що правовий статус ПОВК за міжнародним гуманітарним правом встановлюється в кожному конкретному випадку з урахуванням характеру і умов виконання покладених на них функцій. Статус ПОВК, їх учасників (співробітників) має врегулювання на рівні національних законодавств окремих країн, наприклад Закон США про контроль за експортом озброєнь від 1968 р., Акт Південно-Африканської республіки про іноземну військову допомогу від 1998 р., Закон Швейцарії «Про приватну військово-охоронну діяльність, що здійснюється за кордоном зареєстрованими в Конфедерації приватними військовими компаніями» та Федеральний закон Швейцарії про приватні охоронні послуги, Закон Сальвадору про приватні охоронні послуги. Не дивлячись на те, що одна з перших ПОВК була заснована 1967 року у Великобританії полковником Девідом Стерлінгом – Watchguard International, законодавство Великобританії не має окремого законодавчого акту про ПОВК та військово-охоронну діяльність (підприємництво), але є акти, що регламентують питання приватних охоронних організацій, якими дозволяється надавати відповідні послуги цивільним та військовим замовникам за кордоном.

Що стосується нормативно-правового обґрунтування діяльності приватних військових компаній в Україні, то законодавства, яке безпосередньо регулювало б діяльність ПОВК, не існує, але відсутня й

пряма заборона для діяльності таких компаній. Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за «найманство», а, як ми зазначили вище, статус учасника таких компаній може не співпадати зі статусом найманця. Наразі діють Закони «Про охоронну діяльність», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про зовнішньоекономічну діяльність», які містять норми, що дають можливість створювати компанії, що за своїм статусом та функціоналом відповідають ознакам ПОВК. Також на розгляд Верховній Раді України було передано законопроект «Про військово-консалтингову діяльність», який дасть змогу легалізувати діяльність суб'єктів військово-консалтингової діяльності для «подальшого застосування спеціальних навичок та вмій, офіційного працевлаштування та матеріального забезпечення» та компаній, що ведуть свою діяльність за кордоном» [6].

Підводячи підсумок, зазначимо, що правовий статус ПОВК має бути чітко визначеним та закріпленим на міжнародному та національному рівнях. Учасники ПОВК також мають отримати регламентацію свого статусу у відповідності до функцій, які вони виконують, що вимагає у подальшому вирішення питання щодо відповідальності за законодавством держав у відповідності до норм міжнародного та/або кримінального, цивільного права.

Список використаних джерел

1. Таргани. Приватні військові компанії. URL: https://lb.ua/society/2022/12/02/537784_targani_privatni_viyskovi.html (дата звернення 13.04.2023).
2. Семенюк Ю. В. Застосування приватних військових компаній для забезпечення національних інтересів і безпеки держави. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*, 2020 № 2. Том 31 (70) С.230-235.
3. Горovenko В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні URL: <https://www.ukrmilitary.com/2015/11/private-military-companies.html> (дата звернення 13.04.2023).
4. Документ Монтре. URL: <http://www.eda.admin.ch/etc/media/lib/downloads/edazen/topics/intla/humlaw>. Par.0063.File.tmp/Montreux%20Document (дата звернення 15.04.2023).
5. Міжнародний кодекс поведінки для приватних постачальників послуг безпеки URL: https://www.upmc.com.ua/templates/up/downloads/ICoC_Ukrainian.pdf (дата звернення 13.04.2023).

6. Законопроект «Про військово-консалтингову діяльність» URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68041 (дата звернення 13.04.2023).

УДК 347.1

Січко Д. С.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ СВОБОДИ ДОГОВОРУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Цифрові технології вплинули на розвиток цивільно-правових відносин у галузі торгівлі, фінансових, освітніх, консалтингових послуг, сфери розваг, тощо, зумовивши появу дистанційних форм оферти та акцепту. Розвиток «бізнесу у мережі» започаткував практику застосування принципу свободи договору учасниками цивільно-правових відносин у цій оновленій якості. Набутий досвід потребує вивчення та осмислення з метою повнішого урахування у законодавстві потреб учасників цивільно-правових відносин у світі інтернет-технологій.

Поява принципу свободи договору в доктрині європейського права зумовлена тим, що ця засада стала основою правового механізму забезпечення економічних прав і свобод людини. Одним з перших прикладів кодифікованого акту цивільного законодавства, що містив таке положення, став Цивільний кодекс Франції 1804 року, ст. 1107 якого встановлювала визнання державою юридичної сили як поіменованих, так і непоіменованих договорів [1]. Цим було визначено, що учасники цивільно-правових відносин можуть самостійно укласти зміст та форму правочинів (які не суперечать чинному законодавству), якщо цього потребує досягнення спільного інтересу. У цьому зв'язку, принцип свободи договору став правовою основою для розвитку підприємництва та ринкової економіки у розвинених європейських країнах.

Результати досліджень діяльності суб'єктів електронної комерції показують, що є поширеною практика індивідуалізації істотних умов для категорій незареєстрованих користувачів, які розрізняються на основі частотності відвідування веб-сайту суб'єкта, їх геолокації, чи інших технологічних параметрів. З огляду на те, що суб'єкти діють на

основі публічної оферти (публічного договору) ця практика суперечить вимогам цивільного законодавства. Проте, зважаючи на вимоги розумності та справедливості, які покладено в основу принципу свободи договору, вважаємо за доцільне розглядати таку практику (при умові функціонування такого суб'єкта в умовах конкурентного ринку) як належну. Тому законодавче врегулювання виявлених суперечностей слід провести на засадах диспозитивності.

Правовий механізм реалізації свободи вибору контрагента в мережі Інтернет розкривають положення абз. 3 част. 1 ст. 641 ЦКУ [2]. Зі змісту норм випливає, що публічною пропозицією (офертою) укласти договір є документи (або інформація в іншій формі), відкриті для користувачів мережі, та які містять пропозицію укласти договір (адресовану особам, що наділені відповідною правосуб'єктністю) й істотні умови пропонованого договору. Отже, публічну оферту сайту суб'єкта господарювання – викладену у вигляді окремого електронного документа – можуть доповнювати інші опубліковані відомості, які містять істотні умови договору.

Цей підхід знаходить своє застосування на практиці. Наприклад, у публічному договорі (оферті), який опубліковано в інтернет-магазині «Епіцентр» (<https://epicentrk.ua/ua/info/terms-of-use/>), обумовлено, що товар або послуга, контактні дані Продавця (телефони та адреса), ціни на товари та послуги, а також найменування Продавця – іншої особи зазначаються на сайті або картці сайту інтернет-магазину [3]. Аналіз публічних договорів інших інтернет-магазинів (<https://agro-ukraine.com/>, <https://elmir.ua/ua/>, <https://www.moyo.ua/ua/> тощо), показує, що такий підхід є загальноприйнятим. Разом з тим, деякі з цих оферт містять положення про те, що ціна товару на сайті має ознайомчий характер, а остаточною є ціна, яку вказав менеджер під час оформлення замовлення.

Порівняння вищенаведених норм з іншими положеннями законодавства показує, що окремі питання ціни товару чи послуги у договорі публічної оферти потребують детальнішого врегулювання.

Зберігаючи право суб'єктів електронної комерції індивідуалізувати ціни та інші істотні умови, законодавець уникатиме обмеження свободи підприємництва та сприятиме удосконаленню конкурентного середовища в електронній комерції. При цьому технічні можливості індивідуалізувати пропозицію не є безмежними: адже використання персональних даних покупців (замовників послуг) суб'єктами підприємництва в комерційних цілях обмежується чинним законодавством з метою захисту прав людини і громадянина.

Втім, особливості реалізації свободи договору в умовах електронної комерції не обмежується лише маркетинговою складовою. Окрім індивідуалізації істотних умов сучасні технології створюють можливості для різноманітних зловживань, заснованих на маніпулюванні відомостями про умови та наслідки договору. Запобігання цим зловживанням передбачає накладання певних обов'язків на суб'єктів електронної комерції, які повинні докладати достатніх зусиль для того, щоб покупець товару (замовник послуги) сповна усвідомлював наслідки акцептування публічної оферти.

Зокрема, одним з таких обов'язків може бути своєчасне та повне інформування контрагента перед акцептуванням оферти про всі умови договору, а також про всі можливі несприятливі наслідки у разі їх порушення. Таке інформування повинне передбачати надання відомостей у такому обсязі, який дозволяє оцінити необхідність придбання товару, замовлення послуг або робіт.

Список використаних джерел

1. L'esprit des législateurs de 1804 quant à la liberté contractuelle.
URL: <https://www.etudier.com/dissertations/1'Esprit-Des-L%C3%A9gislateurs-De-1804-Quant/546991.html> (дата звернення: 12.04.2023).
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV.
Законодавство України: веб-сайт
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (дата звернення: 12.04.2023).
3. Публічна оферта сайту Епіцентр.
URL: <https://epicentrk.ua/ua/info/terms-of-use/> (дата звернення: 12.04.2023).

Секція

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

УДК 342.7

Каплій О. В.,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та
адміністративного права і процесу,
керівниця юридичної клініки «Veritas» юридичного факультету,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ (ДІДЖИТАЛ МОЖЛИВОСТІ) ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ «VERITAS» В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом останніх років в українському суспільстві зростає переконання щодо необхідності змін у підходах до підготовки юристів. На рівні держави активно обговорюються питання реформування вищої юридичної освіти. У результаті цих процесів розроблено проєкт Концепції розвитку юридичної освіти. Відповідно до положень цієї Концепції метою останньої є формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання різних суспільних відносин [9].

Проблемою, яка потребує розв'язання в контексті реформування юридичної освіти, є невідповідність її змісту, якості підготовки в правничих школах сучасним вимогам ринку праці та викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах діяльності. Проявами означеної проблеми визнають недостатній рівень теоретичних знань та практичних навичок у значній частини випускників правничих шкіл України, а також брак уваги до формування у здобувачів юридичної освіти цілісного світогляду правника з розумінням суспільної місії, цінностей та значення правничої професії для утвердження верховенства права у сучасному демократичному суспільстві [2, с. 49].

Саме тому особливу увагу звертають на інноваційну діяльність закладів вищої освіти, серед яких визначаються перспективні процеси та підходи, що поєднують теорію з практикою, науку та освітню діяльність. Тому великого значення набуває впровадження нових методів інтерактивного навчання і виховання, які вбачаються дієвими засобами в опануванні сучасних технологій, підвищенні ефективності навчання й якості знань, формуванні життєвої і професійної компетентності сучасної молоді за для формування юристів нової генерації [3, с. 152].

В цьому процесі одну з важливих ролей відіграє юридична клінічна освіта, адже саме юридичні клініки гармонійно поєднують у собі кілька функцій: навчальну, правопросвітницьку та координаційну [9, с. 49]. Однак, пандемія COVID-19 та військовий стан здійснили значний вплив на масштабний перехід освіти, зокрема і юридичної клінічної освіти, від традиційної форми очного навчання на дистанційну, що певною мірою пригальмувало процес становлення професійної ідентичності, знизило рівень соціального благополуччя студента [7, с. 147].

Юридична клініка дає змогу найбільш повно реалізувати практичну спрямованість навчання, оскільки її метою є: отримання практичних навичок і вмінь студентами за фахом та їхнє залучення в науково-практичну діяльність та надання малозабезпеченим громадянам, які потребують допомоги, безоплатних юридичних консультацій. Тоді як основними завданнями юридичних клінік є: підготовка та навчання студентів у дусі дотримання і поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності; поглиблення фахових знань і вдосконалення професійної майстерності; допомоги студентам інтегруватися у професійне середовище; створення місць для проходження виробничої і навчальної практики; впровадження в освітній процес елементів практичної підготовки студентів-правників у сфері юридичних послуг; проведення заходів з правової освіти населення; формування правової культури громадян; забезпечення можливості спілкування студентів з юристами-практиками, а також створення ефективного механізму обміну інформацією між населенням та юридичною клінікою, що дозволить оперативно реагувати на практичні потреби громадян; розширення співробітництва навчальних закладів з судовими і правоохоронними органами, державними органами та органами місцевого самоврядування з іншими установами та організаціями [4, с. 172].

Позитивна оцінка юридичній клінічній освіті була надана й Директоратом з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності Міністерства юстиції. Директорат підтримує ініціативи на створення потужної мережі якісних юридичних клінік, які будуть максимально допомагати майбутнім правникам набувати та розвивати свої практич-

ні навички [1, с. 50]. Таким чином, зараз вже ніхто не піддає сумніву значимість роботи юридичних клінік. Для правничих закладів і факультетів мати у своїй структурі юридичну клініку є справою престижу [5, с. 34].

Як керівниця юридичної клініки, у 2022 році долучилась до обговорення проекту Рекомендацій з організації практичної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальностями «Право» та «Міжнародне право» під час воєнного стану та в післявоєнний період, якими рекомендується: розглянути можливість якісної організації практики на базі юридичної клініки в офлайн/онлайн форматі, якщо це буде оплачувана діяльність керівника юридичної клініки та помічника керівника; здобувачам, які залучаються до дистанційного проходження практики в юридичних клініках, рекомендується ставити завдання з проходження навчальних вебінарів, сертифікатних програм, залучати стейкхолдерів-практиків на підставі укладених меморандумів про співпрацю, менторів задля вирішення кейсів, контролю за складанням процесуальних документів, які б потім могли відібрати практикантів на стажування.

Підтримка розвитку юридичної клінічної освіти знайшла своє відображення й на загальнодержавному рівні. Саме тому, в Стандарті вищої освіти за спеціальністю 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в загальному обсязі кредитів ЄКТС, необхідному для здобуття ступеня вищої освіти бакалавра права передбачено не менше 15 кредитів ЄКТС на практику у сфері права, зокрема, на базі юридичних служб органів місцевого самоврядування, органів законодавчої та виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, нотаріату, юридичних клінік закладів вищої освіти, у тому числі, обов'язковим є проходження практики в обсязі не менше 5 кредитів ЄКТС або в судах, або в системі прокуратури, або адвокатури [8].

Парадоксально те, що в Україні нині триває війна, й наша країна є не розвинутою економічно, але проходячи підготовку в юридичних клініках вітчизняних ЗВО, коли необхідність отримання правової допомоги вразливими категоріями населення, що постраждали від війни, зросла в рази, наші клініцисти все одно безвідносно відчують цінність та важливість своєї професії та бачать себе в ній. Тому критичний аналіз ситуації в юридичній клінічній освіті вкрай потрібний, щоб у студентів згодом не відбулося розчарування у своїй майбутній професії.

Відповідно до п. 1.1 Положення про юридичну клініку «Veritas» юридична клініка «Veritas» є структурним підрозділом юридичного

факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, що створюється на юридичному факультеті за рішенням Вченої ради Університету, як база для практичного навчання та проведення практики студентів спеціальності «Право» шляхом надання безоплатної правової допомоги та здійснення правопросвітньої діяльності [6].

У контексті воєнного часу юридична клініка «Veritas» активно працює за такими напрямками: воєнне право, міжнародне гуманітарне право, міграційне право, медичне право, сімейне право під час війни, трудове право та право соціального забезпечення, спадкове право, сімейне право, медіація, юридичний маркетинг (блогінг) та розвиток soft skills у студентів.

У клініці також динамічно розвивається напрям медіа правової просвіти: відповідно до затвердженого Плану правопросвітницьких заходів на навчальний семестр регулярно проводяться вебінари, онлайн-дискусії тощо на найрізноманітнішу тематику із запрошенням юристів-практиків у якості спікерів. Крім того, клініцисти мають змогу брати участь у заходах, що організуються клінікою у співпраці зі стейкхолдерами (Регіональним представником Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у Миколаївській області, Регіональним центром із надання безоплатної правової допомоги у Кіровоградській та Миколаївській областях, Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем» та ін...).

Нововведеннями у діяльності юридичної клініки «Veritas» є те, що кожна проведена онлайн-зустріч (вебінар, тренінг, інтерактивний урок, дискусія тощо) зберігається на технічних носіях, а збережений запис завантажується на власний ютуб-канал [1], щоб кожен мав змогу його переглянути у зручний час. Це сприяє підвищенню професійної компетентності студентів-правників та поширенню юридичних знань серед населення.

Відповідно до Проєкту Рекомендацій з організації практичної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальностями «Право» та «Міжнародне право» під час воєнного стану та післявоєнного періоду юридичною клінікою «Veritas» залучено менторів-практиків задля вирішення кейсів, контролю за складанням процесуальних документів при юридичному консультуванні та проходженні студентами-магістрами виробничої практики на базі юридичної клініки. Менторками юридичної клініки є: адвокатка з спеціалізацією у галузі цивільного, сімейного, трудового, адміністративного права, питання в галузі паспортизації, встановлення особи, осіб без громадянства, правовідносини в галузі освіти та військового права; юристка-спеціалістка в сфері освітнього

права та спеціалістка-юристка у сфері сімейного, трудового, господарського, адміністративного права, консультантка з питань перетину кордону.

Також викладачі-куратори юридичного факультету допомагають студентам-клініцистам консультувати в сфері трудового та цивільного права.

Отже, юридична клініка «Veritas» є клінікою, яка загострює найактуальніші галузі права та спеціалізації для студентів в умовах воєнного стану. Робота в клініці сприяє підвищенню професійних компетентностей студентів-правників, набуттю ними soft skills, формуванню соціальної активності, дисциплінованості та розвитку особистого бренду юриста. Пропонуємо юридичним клінікам також створити свій ютуб-канал у якості навчальної платформи задля поширення правових знань серед клініцистів, студентів юридичних факультетів та населення загалом у доступний та зручний спосіб та залучати до юридичного клінічного руху менторів.

Список використаних джерел

1. YouTube-канал юридичної клініки «Veritas» Чорноморського національного університету імені Петра Могили. URL: <https://www.youtube.com/@veritas6798/featured> (дата звернення: 03.04.2023).

2. Головань Т. Г. Юридична клінічна освіта в контексті сучасних викликів глобалізованої правничої професії. *Інтеграція вищої юридичної освіти України з європейським освітнім простором - виклики внутрішньої безпеки під час воєнного стану*. 2023. С. 48-52.

3. Горєлова В. Ю. Значення юридичної клініки для формування юристів нової генерації. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2018. № 30. С.151-156.

4. Маньгора В. В. Роль юридичних клінік у професійній підготовці майбутніх юристів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер.: Економіка і право*. 2012. Вип. 17. С. 167–173.

5. Мудрак Р. Генеза становлення інституту юридичних клінік у світі та Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 3(11). С. 31–35.

6. Положення про юридичну клініку «Veritas» Чорноморського національного університету імені Петра Могили. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/Na_sajt_Polozhennya_1-1.pdf (дата звернення: 03.04.2023).

7. Прилипко С. М., Амелічева Л. П. Вплив інновацій у сфері юридичної клінічної освіти і науки на професіоналізацію студента-

правника в умовах дії воєнного стану. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 146-155.

8. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України № 644 від 20.07.2022 р. URL: [blob:https://xn--80affa3aj0a1.xn--80asehdb/74e94811-4d9f-4aae-90cdf273270e2efd](https://xn--80affa3aj0a1.xn--80asehdb/74e94811-4d9f-4aae-90cdf273270e2efd) (дата звернення: 03.04.2023).

9. Проект Концепції розвитку юридичної освіти. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/08/06/20190806143601-83.pdf> (дата звернення: 03.04.2023).

УДК 34:378

Коваль А. А.,
д-р юрид. наук,
професор кафедри конституційного та адміністративного
права і процесу
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОБЛЕМИ ТЮТОРСТВА І МЕНТОРСТВА У ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ

XXI століття супроводжується прогресивними тенденціями у науці й техніці: розвиваються «зелені» еко-технології, ІТ-сфера, космічна галузь, медицина. Проте на заваді цьому процесу стоїть військова агресія Російської Федерації. Ворожа країна знищує науку, культуру, людський потенціал в Україні і несе загрозу усьому цивілізованому світу.

Сьогодні, як ніколи, перед державою і громадянським суспільством постає проблема: як в таких умовах забезпечити не лише гідне існування й розвиток людини, захистити її права і свободи, а ще й підготувати фахівців, здатних прийняти виклики відбудови й розбудови держави – кандидата на членство в Європейському Союзі? Важливе значення у виконанні цього завдання має якісна освіта правників. Ситуація ускладнюється тим, що велика кількість здобувачів освіти змушена лишити свої домівки й навіть Батьківщину, виїхавши за кордон. Тому проблема збереження людського й наукового потенціалу стоїть дуже гостро. Зусилля системи вищої освіти повинні бути сконцентровані і

на цьому напрямку. Один із способів є дистанційна освіта з використанням програменторства/тьюторства.

Дійсно, розвиток ІТ-технологій та мережі Інтернет дозволяють отримувати знання, знаходячись у будь-якій точці світу. Ці надбання стирають кордони між країнами та надають можливість навчатися навіть тоді, коли людина обмежена простором і часом.

Проте, слід звернути увагу на те, що в звичайних умовах дистанційне навчання – це свідомий вибір студента, а в умовах воєнного стану – об'єктивна необхідність, і, ймовірно, єдиний спосіб отримати освіти. Складність підготовки юристів в цих умовах важко перевищити. Для фахівців цієї спеціальності важливо теорію поєднувати з практикою, вміти комунікувати, аргументувати свою думку, володіти прийомами риторики, застосовувати знання з психології. Тому надзвичайно важливо застосовувати різноманітні форми навчання, сучасні педагогічні технології, активно залучати практиків. Це все можливо забезпечити залученням тьюторів і менторів (систем тьюторства/менторства).

У загальному розумінні, тьютор (від англ. tutor – репетитор) – це помічник викладача, здебільшого аспіранти або старші студенти. Аналізуючи досвід зарубіжних університетів, можна визначити основні функції тьюторів: отримання загальної характеристики студентів, вивчення їх навчальних потреб; встановлення контактів зі студентами до початку навчальної сесії, встановлення особистого зв'язку зі студентами; допомога в налагодженні контактів між студентами, деканатом, викладачами; допомога в науковій роботі; виявлення серйозних труднощів у студентів в засвоєнні матеріалу, допомога у подоланні цих труднощів тощо. Ментор – це людина з певним досвідом, що передає свої знання й досвід іншим (студентам), допомагає їм у постановленні цілей, мотивує до опанування знань та розвитку вмінь задля досягнення цілей, надає корисні поради – усе для успішного працевлаштування студента після закінчення ЗВО. Звичайно, що за теперішніх умов така діяльність більше опосередковується дистанційним навчанням.

Слід підкреслити, що при якісному дистанційному навчанні тьютора/ментора не замінюють комп'ютери і новими інформаційними технологіями, а лише змінюють його роль. Виникає необхідність не просто провести заняття, а й приділити окрему увагу тим студентам, хто цього потребує, розробити індивідуальні завдання з урахуванням рівня потреб студентів. Викладач і тьютор/ментор повинні взаємодіяти у цьому процесі. Це потребує значно більшого часу й зусиль для вказаних учасників.

Вивчення специфіки навчання в умовах війни на прикладі закладів вищої освіти Миколаївської області, дозволило виявити проблеми, які супроводжують даний процес. Найбільш вагомими й такими, що можуть бути вирішеними за допомогою тьюторства/менторства, є такі:

1. низька мотивація студентів до навчання, відсутність розуміння перспектив;

2. низька культура онлайн-спілкування з боку студентів (використання ними неофіційних «ніків», картинок на «аватарці», турбування викладачів у нічний час тощо);

3. перезавантаженість викладачів індивідуальною роботою зі студентами та перевірками виконаних індивідуальних завдань;

4. відсутність єдиного системного підходу університету до здійснення дистанційного навчання. Хоча створено різні платформи, проведено вебіари, але немає структурованості, одноманітності, професійності у цій діяльності.

Вирішенню цих проблем, на нашу думку, сприятиме комплекс таких заходів: 1. Прийняття науково обгрунтованої та чіткої стратегії дистанційної освіти в Україні, зокрема юридичної. Створення програм загальнодержавного та регіонального рівнів. 2. Розроблення методології та методики тьюторства/менторства, розробка та впровадження засобів інтерактивного представлення матеріалу для візуального сприйняття. 3. Створення важелів мотивації тьюторів/менторів до якісного індивідуального (зокрема дистанційного) навчання, у тому числі й на безоплатній основі. 4. Розширення впровадження платформи навчання з різноманітними функціями й можливостями інтерактивного навчання (наприклад, Moodle). 5. Розроблення ЗВО програм по навчанню тьюторів/менторів, запрошення фахівців, які будуть системно та комплексно навчати. 6. Поєднання найрізноманітніших форм проведення занять.

Слід погодитися з фахівцями у даній сфері в тому, що лише наявність ресурсів (комп'ютери, інтернет, навчальні електронні ресурси) сама собою не вирішує проблеми. Важливу роль у якійсній освіті юристів відіграє розробка відповідних методик тьюторства і менторства, дистанційного навчання, підготовка фахівців, які зможуть це робити на високому професійному рівні.

Лісна І. С.,
канд. юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВОЛОНТЕРСТВО В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ

Реалії сьогодення, з якими стикнулась Україна та українське суспільство, сприяли згуртуванню населення та фахівців різноманітних сфер. Україна зробила вибір на користь європейського шляху розвитку, а волонтерство стало важливою складовою суспільного життя в Європі. Наприкінці 2013 року розпочалися зміни в історичному процесі країни, які відобразилися на різних аспектах суспільного життя українців. Останнім часом в Україні волонтерський рух став досить поширеним явищем громадської діяльності. Раніше добровольці переважно допомагали дитячим закладам, хворим та малозабезпеченим верствам населення, але зараз їхня сфера діяльності значно розширилась. Після початку військових дій на сході України волонтерство стало ще популярнішим. Здебільшого, через оперативність реагування на нові для українства реалії, спроможність надання ефективних відповідей на зовнішні виклики, необхідність подолання складних проблем, пов'язаних з підтримкою обороноздатності держави, турботою про захисників її цілісності та незалежності, подекуди – на противагу певній безпорадності державних органів, до компетенції яких належить вирішення цих завдань, волонтерська діяльність здобула всенародну повагу.

У сучасних умовах благодійна та волонтерська діяльність є необхідною складовою ефективної некомерційної сфери державного функціонування та важливою частиною соціально-правового життя країни, що сприяє формуванню європейського, демократичного співтовариства. Стало зрозумілим, що організації, які займаються благодійністю та волонтерством, здійснюють значну кількість зловживань. Більш того, контролюючі органи не завжди ефективно контролюють діяльність таких об'єднань. Тому, виникає потреба в ефективному нормативно-правовому регулюванні їх діяльності. Це є надзвичайно важливим для нашого суспільства та потребує негайного вирішення, щоб забезпечити ефективну роботу цих організацій.

Україна має потужний волонтерський рух, але він зіткнувся із значною кількістю проблем через практично повну відсутність законодавчого поля. Чітке законодавче регулювання стає невідкладною потребою для повноцінної діяльності волонтерів в Україні, які об'єднують все більше громадян. Держава повинна діяти своєчасно та зробити це завданням першочергової ваги та стратегічним пріоритетом в розробці нової політики для України. Державні органи повинні усвідомити важливість розв'язання проблем, що стоять перед ними. Успіх намічених змін залежить від політичної волі, своєчасності внесення змін та доповнень до існуючих нормативно-правових актів. Українське законодавство, що регулює діяльність волонтерів, повинно відповідати нормам та стандартам міжнародної практики волонтерської діяльності.

На сьогоднішній день нормативно-правова база, що регулює діяльність волонтерів, включає в себе: Конституцію України; міжнародно-правові акти; Цивільний кодекс України; Господарський кодекс України; Податковий кодекс України; Митний кодекс України; закони України; підзаконні нормативні акти України. В цілому, законодавча база України, що базується на нормах Конституції України [1], регулює суспільні відносини у сфері здійснення благодійництва та волонтерства, має багато позитивних рис.

У волонтерській сфері в Україні постійно виникають проблеми, які в основному пов'язані з недосконалістю законодавства, що регулює цю діяльність. Насправді, хоча Закон України «Про волонтерську діяльність» містить перелік видів волонтерства, воно не чітко визначає їх сфери застосування. Це веде до плутанини, поняттєвого нерозуміння та неточного вибору форми волонтерства суб'єктами даних правовідносин, що негативно відбивається в діяльності волонтерства [2].

Однією з суттєвих проблем правового регулювання діяльності волонтерських організацій є зловживання зі сторони таких організацій особливим статусом оподаткування при наданні гуманітарної допомоги. До інших проблем можна віднести правопорушення, що стосуються волонтерської діяльності, а також пасивність та неефективність роботи наглядових рад.

Під час аналізу законодавства волонтерської діяльності можна виділити такі питання, що досі залишаються проблемними, зокрема: обмеження віку для осіб, які можуть займатися волонтерською діяльністю, низький рівень залучення дітей до волонтерства, недостатня базова державна підтримка волонтерів, недостатня розвиненість онлайн-форм волонтерства, відсутність фінансової підтримки для волонтерських проєктів з державних та місцевих бюджетів, відсутність дер-

жавної цільової програми для підтримки та розвитку волонтерської діяльності.

В українському законодавстві немає визначення терміну «волонтерська діяльність онлайн», і цьому виду волонтерства не приділяється достатньо уваги. Однак, у контексті діджиталізації онлайн-волонтерство стає все більш популярним у світі, дозволяючи дистанційну взаємодію з людьми з усього світу за допомогою мережі інтернет. Умови пандемії COVID-19, війна змушують багатьох людей звертатися до комунікації та підтримки онлайн. Це створює можливості для волонтерської діяльності, яка може залучати немобільних та маломобільних громадян, таких, як: особи з інвалідністю, які мають проблеми з пересуванням; люди похилого віку; особи, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною; особи, які не мають можливостей на вільне пересування тощо. Рішенням цієї проблеми є те, що необхідно звернути увагу органів місцевого самоврядування та організації громадянського суспільства на форму волонтерства, пов'язану з онлайн-діяльністю. Для цього варто вивчити міжнародний досвід з організації онлайн-волонтерства в різних типах організацій.

Після аналізу волонтерського руху в Україні на сучасному етапі можна зробити висновок, що волонтерство є невід'ємною ознакою сучасного українського суспільства, але в ньому існують проблеми, зокрема, прогалини у законодавстві. Ця проблема може бути вирішена шляхом вивчення реальних потреб тих, хто потребує допомоги, визначення прогалин у законодавстві, які ускладнюють розвиток волонтерства, та підготовки висококваліфікованих фахівців, які зможуть професійно впроваджувати розроблені концепції та програми волонтерської [3]. Також, необхідним кроком для врегулювання проблем, які виникають в волонтерства, є впровадження комплексної реформи, головне завдання якої полягатиме у вдосконаленні чинного законодавства України в сфері діяльності благодійних та волонтерських організацій. Все це має стати завданням першочергової ваги у здійсненні нової успішної політики країни.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv/sp:max50:nav7:font2#Text> (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/%20254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/>) (дата звернення: 23.03.2023).
2. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. Дата оновлення: 01.01.2023 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 23.03.2023).

3. Давидюк В. Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та перспективи їх вирішення. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 178-182. URL:

<http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/12/34.pdf> (дата звернення: 23.03.2023).

УДК : 340.12

Ткаля О. В.,

канд. юрид. наук, доцент,
т.в.о. зав. кафедри конституційного та
адміністративного права і процесу
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Досвід демократичних держав у світі показує, що участь громадян у сприяє підвищенню ефективності державного управління, відкритості та прозорості діяльності уряду та підвищує рівень суспільної довіри до уряду.

Проголосити та закріпити у відповідній нормативній формі положення щодо верховенства права та демократичності ще не означає наслідувати їх на практиці. В Україні все ще триває процес становлення дійсно ефективного та міцного громадянського суспільства та самоврядування, що у свою чергу буде мати суттєвий вплив на державу та органи влади. Саме тому проблема становлення і розвитку стабільної держави та громадянського суспільства на сьогодні в Україні набуває як науково-теоретичної, так і суспільно-практичної значущості.

Питанням розвитку територіальних громад та громадянського самоврядування в Україні, їх природи, структурного складу, повноважень, функцій та компетенцій, займалися значна кількість науковців, таких як: В. М. Бисага, Р. А. Калюжний, Д. А. Керимов, А. М. Колодій, О. Л. Копиленко, О. В. Петришин, П. М. Рабінович, І. С. Самощенко, В. Ф. Сіренко, В. І. Степанов, Ю. Тодика, О. Д. Тихомиров, В. М. Цвік та багато інших.

Для громадянського суспільства та державного механізму ключовим питанням є довіра та підтримка населення. Відчуження громадян від влади веде до конфронтації та послаблює державний механізм.

Європейські держави сьогодення використовують 3 моделі взаємодії інститутів громадянського суспільства, зокрема органів самоорганізації населення, й органів влади. А саме: нормативну модель, засновану на ліберальній традиції; легітимацийну модель, засновану на системному підході, де інститути громадянського суспільства виконують важливі функції на «вході» політичної системи; інструментальну модель, за якою інструментальна функція інститутів громадянського суспільства полягає в ефективному рішенні соціальних проблем.

Неодмінними складовими стабільності взаємовідносин влади та інститутів громадянського суспільства, громадянського самоврядування є досконалість нормативно-правової бази, відкритість та прозорість діяльності владних структур, врахування громадської думки при застосуванні нових форм і технологій роботи з громадськістю, залучення громадян до участі в реалізації муніципальних і регіональних соціальних програм.

Україна стала однією з небагатьох країн, де органи самоорганізації населення закріплені як конституційні інституції (ч. 6 ст. 140 Конституції України). Окрім того, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визнав органи самоорганізації населення однією з ланок системи місцевого самоврядування, але не визначив їх функцій. Тому з метою правового регулювання їх статусу та діяльності був прийнятий Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 р. [1]. Однак його прийняття так і не вирішило проблеми формування і діяльності цих органів.

Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями має властивість набувати різних форм залежно від цілей і характеру виконуваної роботи та обсягу повноважень суб'єктів, масштабу взаємодії (загальнодержавний, регіональний, місцевий рівень).

До таких форм взаємодії, зокрема, відносять: участь громадського самоврядування у нормотворчому процесі, здійснення громадського контролю за діяльністю вказаних органів щодо вирішення проблем, які мають важливе суспільне значення (у формі громадського моніторингу підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності, подання експертних пропозицій); надання органами самоорганізації населення та громадськими об'єднаннями соціальних послуг населенню відповідно до укладених з органами державної влади договорів; утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики; співпраця органів публічної влади з органами громадського самоврядування та об'єднаннями в процесі

підготовки та перепідготовки кадрів, спільного навчання службовців та представників громадських організацій навичкам ефективної взаємодії, ознайомлення широких верств населення з формами їх участі у формуванні та реалізації державної політики; проведення органами публічної влади моніторингу і аналізу громадської думки, забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції та зауваження громадськості; виконання спільних проєктів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування [2].

Взаємовідносини громадського самоврядування та органів влади повинні базуватися на взаємній повазі та врахуванні інтересів обох сторін. Цей принцип не повинен порушуватися і у взаємодії між громадськими об'єднаннями та органами місцевого самоврядування. Специфіка такої взаємодії визначається, з одного боку, становленням та розвитком громадянського суспільства, а з іншого, процесом конституційно-правового розвитку місцевого самоврядування в Україні, втіленням принципів Європейської Хартії місцевого самоврядування. Ефективне завершення цього процесу залежить від підтримки органів місцевого самоврядування громадськими об'єднаннями, від співпраці з неурядовими організаціями. Особливим різновидом громадських об'єднань є об'єднання посадовців органів місцевого самоврядування за галузевою або функціональною сферою діяльності, що тривалий час функціонували у системі асоціацій органів місцевого самоврядування [3, с. 64]. Проте на сьогодні органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання не мають необхідного правового підґрунтя у подібній діяльності. Недосконалість законодавчого регулювання взаємодії громадських об'єднань і органів місцевого самоврядування також негативно впливає на зазначену діяльність.

Одним з механізмів взаємодії громадського самоврядування з державою є соціальний контракт. Демократична держава не може й не повинна здійснювати соціальне управління в усіх без винятку сферах суспільних відносин. Значну частку своїх функцій на місцях вона передає й делегує громадському самоврядуванню. Деякі громадські організації, набули великого авторитету в місцевих громадах і залучають до фінансування бюджетні джерела. По суті, органи місцевого самоврядування чи держава виступають як ініціатори громадського замовлення, а громадське самоврядування, що за результатами конкурсу уклали контракти – виконавцями.

Ще одним видом взаємодії держави та громадського самоврядування є соціальне проєктування – участь громадськості в прийнятті концептуальних рішень через створення та функціонування консультативно-дорадчих органів при місцевому самоврядуванні та держави.

Незалежність громадянського суспільства як правової структури полягає у спроможності протистояти свавіллям держави. Держава і суспільство існують у формі суперечливих безперервних взаємодій, характер та спрямованість яких багато в чому залежать від рівня розвитку громадянського суспільства та його інститутів. Протистояння інтересів держави та громадянського суспільства є показником неефективності державного управління та самого механізму держави. Оптимальними умовами їх компромісу є встановлення гармонійного поєднання приватних та суспільних інтересів з метою забезпечення прав людини.

Держава, яка є дійсно сильною, демократичною та правовою, і особи, які займають керівні посади у ній – повинні забезпечувати підтримку громадського самоврядування. Саме це дасть змогу зосередити увагу на тому, що держава дійсно слідує за інтересами та потребами індивідів та громад.

Отже, більше уваги слід приділяти розробці інструментів, форм і методів активного залучення громадськості до формування та реалізації державної політики, зокрема на етапі вивчення проблеми, розробки варіантів її вирішення, політики проектування та впровадження.

Виходячи з цього, органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні сприяти створенню територіального громадського самоврядування, проводити роз'яснювальну роботу серед населення, створювати умови для формування і діяльності органів територіального громадянського самоврядування в сучасній Україні. Формування ефективної громадської самоорганізації може забезпечити легітимність державних установ та представлення суспільних інтересів, що сприятиме подальшому демократичному розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11.07.2001 № 2625-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. ст. 254
2. Усаченко Л. М. Основні аспекти, форми та напрями взаємодії органів державної влади з неурядовими організаціями. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/2/26.pdf>.
3. Бодрова І. І. Проблеми законодавчого регулювання статусу асоціацій органів місцевого самоврядування в Україні. Теорія і практика правознавства. – Х.: Б. в., 2012. Вип. 1(2). – С. 62-67.

УДК 349.2

Іванов О. Ю.,
здобувач 2 курсу третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля, м. Київ, Україна
Котова Л. В.,
канд. юрид. наук, професор кафедри правознавства
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля, м. Київ, Україна

ЩОДО ПЕРЕВАГ ТА РИЗИКІВ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Запровадження воєнного стану в Україні, пов'язане з російською військовою агресією, безпосередньо вплинуло на трудові правовідносини в нашій державі [1, 2]. Війна в Україні повністю змінила підхід до організації праці та змусила роботодавців та працівників адаптуватися до нової реальності.

Однією з найбільших переваг віддаленої роботи є те, що співробітники досягають кращого балансу між роботою та особистим життям, а це особливо важливо в умовах воєнного стану для тих осіб, які перемістилися з місць свого постійного проживання. Вчені вказують на те, «що дистанційна робота стає необхідністю в сучасному світі. Крім того, дистанційне працевлаштування почало розглядатися не як тимчасовий варіант організації роботи, а як формат постійного працевлаштування» [3]. Роботодавці можуть розширити свою підтримку, пропонуючи інструменти управління часом і комунікації, щоб команди могли виконувати завдання і робити це більш ефективно. Крім того, дистанційна робота сьогодні знижує витрати бізнесу. Багато віддалених працівників використовують власні комп'ютери та ноутбуки, а це означає, що компаніям не потрібно витрачати гроші на оновлення обладнання. В умовах воєнного стану існує постійна загроза для життя та здоров'я працівників, а також може відбутися окупація регіону або руйнування чи знищення бізнесу, і вирішити питання з можливістю життєздатності бізнесу надалі може саме віддалений формат роботи

працівників. Разом з тим віддалений формат роботи дозволяє навіть в умовах воєнного стану розвивати людей [4].

Поняття «дистанційна робота» було запроваджено у трудове законодавство з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» від 04.02.2021 № 1213-IX [5]. Цим Законом Кодекс законів про працю України (надалі – КЗпП) доповнено статтею 60-2 [6], яка визначає дистанційну роботу як форму організації праці, за якої роботу виконує працівник поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Водночас ст. 60-2 КЗпП допускає, що працівник і роботодавець можуть у трудовому договорі передбачити поєднання дистанційної роботи з виконанням працівником роботи на робочому місці у приміщенні чи на території роботодавця. Ч. 2 ст. 60-2 КЗпП передбачає виключно письмову форму договору про дистанційну роботу, типову форму якого затверджує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин. Таку типову форму було затверджено Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 05.05.2021 № 913-21 [7]. Разом із цим статтею 60-2 КЗпП передбачено, що в окремих випадках дистанційну роботу може бути впроваджено наказом (розпорядженням) роботодавця без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі. Це можливо, зокрема, у разі виникнення загрози збройної агресії.

Законодавство не виділяє певного списку робіт, які можуть виконуватись дистанційно. Зрозуміло, що працівники можуть працювати на умовах дистанційної роботи, якщо характер роботи дає змогу виконувати її дистанційно, а застосування дистанційної форми роботи можливо, якщо роботодавець має для цього відповідні ресурси та засоби, адже саме на роботодавця покладено обов'язок щодо забезпечення працівника відповідним обладнанням, організації його встановлення та технічного обслуговування, а також щодо оплати витрат, пов'язаних із цим. Тобто працівник не повинен вирішувати ці питання за власний кошт. Разом з тим працівник має право користуватись своїм або орендованим обладнанням (ноутбук, комп'ютер, обладнання для зберігання інформації тощо). У такому випадку у трудовому договорі має бути визначено розмір, порядок і строки виплати працівнику компенсації за використання відповідного обладнання та інших витрат, пов'язаних із

виконанням роботи. При цьому слід враховувати, що законодавством встановлено і певні обмеження щодо дистанційної роботи. Зокрема, таку форму не можна застосовувати за наявності небезпечних і шкідливих виробничих (технологічних) чинників. На цей час таке обмеження виглядає дещо сумнівним і потребує роз'яснення, адже в разі впровадження дистанційної роботи працівник самостійно визначає робоче місце та несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на обраному ним робочому місці.

Укладаючи з працівником трудовий договір про дистанційну роботу, роботодавець має виконати умови статті 29 КЗпП, тобто дотриматися вимог, передбачених як обов'язкові для допуску працівника до роботи. Зокрема, роботодавець зобов'язаний ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку, хоча при дистанційній формі роботи вони не поширюються, адже дистанційний працівник сам визначає робочий час.

Період вільного часу для відпочинку (період відключення) також визначають у трудовому договорі про дистанційну роботу з урахуванням ч. 8 ст. 60-2 КЗпП, яка дозволяє працівнику під час такого періоду переривати будь-який інформаційно-телекомунікаційний зв'язок із роботодавцем і це не є порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни.

Слід зазначити, що відповідно до статті 153 КЗпП, у випадках укладення трудового договору про дистанційну роботу роботодавець не зобов'язаний забезпечувати працівнику безпечні й нешкідливі умови праці. Разом з тим роботодавець відповідає за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, переданих працівнику для виконання дистанційної роботи. Тому роботодавець зобов'язаний систематично проводити інструктаж (навчання) працівника щодо охорони праці та протипожежної безпеки в межах використання таким працівником обладнання й засобів, рекомендованих або наданих роботодавцем. Такий інструктаж (навчання) можна проводити дистанційно, зокрема, за відеозв'язком. Аналогічні зміни внесено також до Закону про охорону праці.

Отже, виходячи із специфіки дистанційної форми роботи, вона має, крім очевидних переваг (плюсів), також і певні ризики (мінуси) як для працівника, так і для роботодавця.

Слід визнати, що для працівника у дистанційній роботі однозначних плюсів і мінусів немає: якщо для одних режим роботи поза колективом – катастрофа, для інших – можливість продуктивно працювати. Все залежить від особистих якостей конкретної людини. Безумовними перевагами роботи у дистанційному форматі для працівника можна

назвати відсутність жорсткого контролю робочого часу та самостійність у його організації, адже для роботодавця важливим є результат роботи, а не її процес, а для працівника зручним є вільний та гнучкий робочий графік та можливість працювати у будь-якому місці, де зручно. Разом з тим, не всі працівники за своїми особистими людськими якостями можуть бути готові до режиму роботи, який надає багато свободи, але у той же час вимагає самодисципліни. Крім того, відсутність постійного «живого» контакту з колегами може викликати відчуття дискомфорту та невпевненості. Слід також зазначити, що вибір дистанційної роботи для працівника є обмеженим з точки зору його фаху, адже не будь-яка робота може виконуватись у дистанційному режимі.

Для роботодавця переваги дистанційної роботи полягають, перш за все у тому, що йому не потрібно вирішувати такі організаційні питання, як оренда та благоустрій приміщення, та нести пов'язані з цим витрати (за електроенергію, зв'язок, обслуговування офісних пристроїв, прибирання приміщень, охорона тощо). Крім того, для роботодавця є важливим, що при дистанційній роботі кожний працівник сконцентрований на виконанні конкретних завдань та не відволікається на зайве спілкування з колегами. Важливим є те, що, як правило, дистанційні працівники характеризуються такими якостями, як самодисципліна, відповідальність, добросовісність, психологічна гнучкість. Перевагою для роботодавця є також те, що він має можливість обирати бажаних фахівців у незалежності від їх місця проживання. Незважаючи на переваги, для роботодавця є також і мінуси дистанційної роботи. Перш за все, перед роботодавцем постають питання комунікації та добросовісності, адже комунікація з дистанційним працівником є обмеженою. У таких умовах роботодавцю непросто розподіляти ресурси. Варто також врахувати, що в умовах воєнних дій можливі відключення комунікацій, які дозволяють виконання дистанційної роботи – електроенергія та інтернет.

Можна погодитись з думкою фахівців-правників про те, що на сьогодні головним ризиком для роботодавців є відсутність усталеної судової практики стосовно певних питань урегулювання дистанційної роботи. Наприклад, згадана стаття 60-2 Кодексу законів про працю України встановлює певну диспозитивність за поєднання дистанційної роботи та роботи з офісу. Роботодавець і працівник вправі самі встановлювати особливості такого поєднання в трудовому договорі, що на практиці може викликати чимало конфліктних ситуацій через недосконалість передбаченого договором механізму. Такі самі проблеми можуть виникнути під час визначення порядку забезпечення працівни-

ка обладнанням та іншими засобами, визначення розміру, порядку і строків виплати працівникам компенсації за використання належного їм або орендованого обладнання та інших засобів. Відсутність базових орієнтирів для врегулювання подібних питань у згаданій статті може викликати непорозуміння з працівником у майбутньому [8].

Крім того, оскільки працівники працюють дистанційно, роботодавцю складно контролювати виконання ними трудових обов'язків, виявляти і фіксувати порушення трудової дисципліни та застосовувати дисциплінарні стягнення. Убачається, що питання трудової дисципліни для дистанційного працівника доцільно прописувати у трудовому договорі, або у локальному акті, наприклад правилах внутрішнього трудового розпорядку для дистанційних працівників, у якому детально прописати ключові питання: часи відключення (перерви), спосіб комунікації, граничний час, у який працівник має надати відповідь на звернення роботодавця, допустимі часи відсутності на зв'язку тощо. У випадку, якщо трудовий договір про дистанційну роботу не укладався, а працівника було переведено на дистанційну роботу наказом роботодавця, доцільно письмово погодити питання комунікації та взаємодії між сторонами під час виконання дистанційної роботи: визначити засоби електронного зв'язку; умови звітності працівника про виконану роботу (якщо це необхідно); умови повідомлення працівником про виникнення ситуацій, що унеможливають належне виконання дистанційної роботи та інші умови щодо взаємодії сторін трудового договору.

Підсумовуючи, зауважимо, що дистанційна робота набирає популярності у трудових правовідносинах, адже такий режим праці у сучасних реаліях є прийнятним як для працівника, так і для роботодавця. Разом з тим, оскільки цей інститут з'явився у вітчизняному правовому полі нещодавно, виникає безліч запитань у його правозастосуванні. Важливим є грамотне втілення та адаптація дистанційної форми роботи до сучасних реалій. Це потребує глибокого аналізу практики правозастосування, судової практики та напрацювання практичних рекомендацій для працівників та роботодавців, адже перед роботодавцями та працівниками виникає низка питань щодо особливостей регулювання дистанційної форми роботи саме під час дії воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 02.05.2015 № 389-VIII, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

3. Oleg M. Yaroshenko, Dmytro I. Sirokha, Larysa Y. Velychko, Liubov V. Kotova, Valentyna V. Sobchenko Current Problems of Legal Regulation of Remote Work in the Context of the Introduction of Restrictive Measures Caused by the Spread of Covid-19 in Ukraine and the EU Brazilian Journal of Law and International Relations e-ISSN: 2316-2880 5575-3713S0188-1-RV.DOCX 2021-12-16 //v. 1, n. 34 (2022), P. 1-16, Relacoes Internacionais no Mundo Atual, e-ISSN: 2316-2880,

4. Поліщук В., Цветкова К., Лисенко Г., Навроцький Д., Матова Т., Мельник Я. Методичні матеріали. Організація та впровадження віддаленої роботи в роботодавців: стратегія адвоката. Х. Фактор-Медіа, 2022, с.5, URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/2022_09

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 № 1213-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#n37>

6. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n123>

7. Про затвердження типових форм трудових договорів про надомну та дистанційну роботу, Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 05.05.2021 № 913-21 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 06.07.2021 za № 886/36508), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21#Text>

8. Єрменчук Х. Нові реалії: дистанційна робота/ Юрист & Закон №44 (626) 04.11.2021, URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015204

Григор'єв Д. О.,

аспірант,

ЧНУ імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

Науковий керівник:

Коваль А. А.,

д-р юрид. наук, професор, професор кафедри конституційного та адміністративного права і процесу,

ЧНУ імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НОВІТНІХ
СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА
МИР, БЕЗПЕКУ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНИЙ
ПРАВОПОРЯДОК**

Розвиток та поширення нових суспільно небезпечних діянь, що використовуються Російською Федерацією як проти України, так й інших держав із метою досягнення своїх політичних амбіцій та воєнних цілей, обумовлює актуальність досліджуваного питання, оскільки, крім масових порушень закріплених норм міжнародного гуманітарного права, Російською Федерацією вчиняються й інші новітні суспільно-небезпечні діяння, що посягають на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок.

Римським статутом Міжнародного кримінального суду було визначено 4 тяжкі злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства. Відповідно до Римського статуту Міжнародний кримінальний Суд має юрисдикцію стосовно злочинів геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочинів агресії [1]. Хоча Україна не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, нашою державою ратифіковано ряд інших міжнародно-правових актів, що передбачають кримінальну відповідальність за геноцид, екоцид, порушення законів та звичаїв війни, а також за деякі інші суспільно-небезпечні діяння, що знайшли своє відображення у Розділі XX Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» [2]. Окрім цього, відповідно до норм Римського Статуту (стаття 12) та Конституції України (стаття 124) існує спеціальна процедура визнання юрисдикції Міжнародного кримінального Суду для держав, що не є її учасниками. Враховуючи ці факти, Міжнародний кримінальний Суд може притягнути винних у

скоєнні тяжких злочинів проти України та українського народу до кримінальної відповідальності [3].

Римський Статут Міжнародного кримінального Суду прийнятий 17 липня 1998 року і наразі підписаний 123 державами, розглядає справи щодо злочинів геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії. Статтями 6, 7, 8, 8 bis Римського Статуту визначено, які саме діяння передбачають кримінальну відповідальність. Аналізуючи дії Російської Федерації проти України, а саме методи та механізми ведення війни під час повномасштабного вторгнення, виникає питання щодо доцільності розширення переліку тяжких злочинів, що входять до юрисдикції Міжнародного кримінального Суду. Національне кримінальне законодавство також потребує реформування та доповнення, оскільки Кримінальний Кодекс України зараз не містить ряду кримінальних норм, відповідно до яких росіяни мають нести відповідальність за скоєні кримінальні правопорушення.

На нашу думку, сучасним механізмом ведення війни Російською Федерацією проти України виступає тероризм у нових його проявах. Дії РФ під час здійснення акту агресії проти України починаючи з 2014 року характеризуються порушенням міжнародного права щодо боротьби з тероризмом та його фінансуванням, а з початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року характеризуються рядом новітніх суспільно-небезпечних діянь, пов'язаних із тероризмом, що вимагає негайної криміналізації нових кримінально каранних понять міжнародним та національним законодавством. Кримінальний Кодекс України потребує закріплення нових понять, а саме: інформаційного та ядерного тероризму, оскільки вони посягають на суспільні відносини у сфері громадської безпеки, а також миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, у випадку кваліфікуючої ознаки – вчинення у воєнний або надзвичайний стан.

Інформаційний тероризм, що полягає у розповсюдженні шокуючих матеріалів з елементами жорстокого поведіння, актами насильства, вбивств, вчинених з метою залякування населення та поширення серед нього панічних настроїв. Ядерний тероризм характеризується погрозою застосування ядерної зброї, захоплення, знищення або пошкодження ядерних об'єктів з метою досягнення певних політичних, воєнних цілей. Протягом повномасштабного вторгнення Російською Федерацією неодноразово вчиняються вказані дії, доказами є опублікування в інтернет-мережі фото та відеоматеріалів вбивств військовополонених російськими військовослужбовцями, захоплення ними ЧАЕС та ЗАЕС, а також постійні погрози військово-політичного керівництва РФ щодо завдання ядерного удару у разі невдачі на полі бою

та продовження надання військової допомоги Україні країнами-партнерами.

Чинним національним законодавством, а саме Законом України «Про боротьбу з тероризмом», закріплені поняття технологічний та міжнародний тероризм [4]. Ці терміни хоча й передбачають застосування терористами ядерної зброї під час вчинення кримінального правопорушення, але не охоплюють всі суспільно-небезпечні наслідки, які можуть настати у разі їх вчинення, враховуючи кваліфікуючі ознаки – вчинення під час воєнного та надзвичайного стану. Окрім цього, варто зазначити, що мета інформаційного та ядерного тероризму, вчиненого під час воєнного стану, суттєво відрізняється від вчинення терористичного акту передбаченого статтею 258 Кримінального Кодексу України, оскільки остаточною ціллю таких дій є досягнення успіху при веденні воєнних дій, ставлячи під загрозу мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок в цілому.

Запропоновані зміни для Кримінального Кодексу України потрібні для майбутнього притягнення до відповідальності як загальних, так і спеціальних суб'єктів вказаних кримінальних правопорушень, враховуючи військово-політичне керівництво РФ, а також керівництво держав-посібників злочинного військово-терористичного режиму.

Створення нової процедури притягнення до кримінальної відповідальності шляхом закріплення відповідних норм у міжнародному та національному кримінальному законодавстві за використання новітніх видів тероризму як механізму досягнення успіхів у веденні війни стане не лише дієвим способом притягнення до відповідальності всіх винних у масових злочинах проти України та українського народу, а й створить підґрунтя для формування міжнародно-правової бази у боротьбі з воєнним тероризмом, що стрімко розвивається.

Список використаних джерел

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародний документ від 17.07.1998 № 995_588. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 22.04.2023).
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-14. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 22.04.2023).
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 22.04.2023).

4. Про боротьбу з тероризмом: Закон від 20.03.2003 № 638-15. База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 22.04.2023).

5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон від 06.12.2019 № 361-20. База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 22.04.2023).

УДК 341.61:342.511.6](470):(341.9(477))[043.2)

Карасьов В. І.,
аспірант PhD-2022 групи,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник:
Блага А. Б.,
д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного
та кримінального права і процесу
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВОГО ІМУНІТЕТУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ З ОГЛЯДУ НА ЗВИЧАЄВЕ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Збитки України від війни, розпочатої проти неї Російською Федерацією (далі – РФ), рахуються мільярдами доларів і з кожним днем безперервно збільшуються. Порядок і методологія фіксування та оцінки збитків знаходяться на стадії розробки, але правники країни вже почали працювати над поновленням порушених майнових прав фізичних та юридичних осіб.

Наразі одним з найдієвіших способів фіксації збитків є визначення їх розмірів судовим рішенням, однак, міжнародно-правовими норми закріплено юрисдикційний імунітет держав, і тому виникає питання його дії при пред'явленні позовів до РФ.

Частина перша статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлює судовий імунітет, відповідно до якого пред'явлення позову до іноземної держави, залучення іноземної держави до участі у справі як відповідача або третьої особи, накладення арешту на майно, яке належить іноземній державі та знаходиться на території України, застосування щодо такого майна інших засобів забезпечення позову і звернення стягнення на таке майно можуть бути

допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України [1].

З початку введення воєнного стану до Верховної Ради України вже подано три законопроекти (7520 від 05.07.2022; 7520-1 від 18.07.2022 та 7520-2 від 19.07.2022), які обмежують судовий імунітет РФ, але з моменту подання відповідні законопроекти фактично перебувають без подальшого руху, а в національних судах України відкриваються провадження у судових справах проти РФ і за відсутності нормативного регулювання.

Фактично, стаття 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» обмежує подання позовних заяв наявністю згоди компетентних органів РФ. В умовах ведення бойових дій отримати таку згоду навряд вийде, але це питання вже врегульовано судовою практикою, яка дозволяє звертатися до суду навіть за відсутності такої згоди.

Насамперед, суди звертають увагу, що юрисдикційний імунітет РФ (та інших держав) уніфіковано двома конвенціями:

1. Європейською конвенцією про імунітет держав, що прийнята Радою Європи 16 травня 1972 року [2];

2. Конвенцією ООН про юрисдикційний імунітет держав та їх власності, що прийнята резолюцією 59/38 Генеральної Асамблеї 02 грудня 2004 року [3].

Вказаними конвенціями визначено випадки можливої відмови від імунітету та закріплено перелік категорій справ, в яких держава не може використати судовий імунітет.

У статті 11 Європейської конвенції про імунітет держав 1972 року [2, с. 4] та статті 12 Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року [3] передбачено, що держава не може користуватися (посилатися) на імунітет при розгляді справ, які стосуються грошової компенсації (відшкодування) у разі смерті чи заподіяння тілесного ушкодження особі чи заподіяння шкоди майну або його втрати в результаті дій чи бездіяльності держави, якщо така дія чи бездіяльність мали місце повністю або частково на території держави суду.

Верховний Суд у постанові від 14 квітня 2022 року в справі № 308/9708/19 дійшов висновку, що на РФ не поширюється судовий імунітет, оскільки «вчинення актів збройної агресії іноземною державою не є реалізацією її суверенних прав, а свідчить про порушення зобов'язання поважати суверенітет та територіальну цілісність іншої держави – України, що закріплено в Статуті ООН». Зокрема, Верховний Суд встановив, що «такими діями Російська Федерація вийшла за

межі своїх суверенних прав, гарантованих статтею 2 Статуту ООН, та грубо порушила гарантоване нормами міжнародного права право власності позивача»[4].

Окрім цього, Верховний Суд у зазначеній вище постанові зазначає, що з 2014 року відсутня необхідність у направленні до посольства РФ в Україні запитів щодо згоди РФ бути відповідачем у справах про відшкодування шкоди у зв'язку із вчиненням агресії.

Більше того, наразі направлення такого повідомлення неможливе, адже з 24 лютого 2022 року між Україною та РФ розірвано дипломатичні відносини.

Аналогічна правова позиція відображена у постанові Верховного Суду у справі № 760/17232/20-ц від 18 травня 2022 року [5].

Отже, з врахуванням викладеного вище, судовий імунітет РФ не може бути застосовано з огляду на заподіяння шкоди майну воєнізованими формуваннями РФ. У випадку заподіяння такої шкоди судовий імунітет не застосовується і подання позовних заяви в рамках національного законодавства України є правомірним.

Список використаних джерел

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV: станом на 23 груд. 2022 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 17.04.2023);
2. Європейська конвенція про імунітет держави – International Legal Materials. 1972. – Р. 470. – <https://rm.coe.int/16800730b1>
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про юрисдикційні імунітети держав та їх власності. Платформа ефективного регулювання.
URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id111373> (дата звернення: 17.04.2023).
4. Постанова Верховного Суду від 14.04.2022 р. у справі № 308/9708/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064> (дата звернення: 17.04.2023).
5. Постанова Верховного Суду від 18.05.2022 р. у справі № 760/17232/20-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635312> (дата звернення: 17.04.2023).

Ковтун О. О.,
здобувач 3 освітнього рівня спеціальності 081 «Право»,
Київський університет права НАН України, м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Проблематика правопорушень, пов'язаних зі вбивством матір'ю своєї новонародженої дитини, в Україні породжує ряд проблем [1]. Перша група пов'язана з кваліфікацією даного злочину, а саме – зовсім не врегульовано питання щодо кримінальної відповідальності сурогатної матері за вбивство новонародженої дитини, більше того, дане питання навіть не обговорюється в жодній країні світу. Очевидно, що судової практики по даній категорії вбивств досі не існує. Проте, такі випадки можуть мати місце. Звичайно, можна кваліфікувати такі дії як вбивство на загальних підставах, але, по суті, біологічною матір'ю є особа, яка виносила і народила дитину, тож є питання. А якщо сурогатну матір перемістили на територію іншої країни, виникнуть проблемні питання щодо дії закону у просторі, та і по колу осіб, адже в іншій державі така особа, в кращому випадку, може проживати як особа іншої держави [2].

Враховуючи викладене, хотілося б, щоб детально проаналізували законодавство країн, у яких сурогатне материнство вже врегульовано, при цьому необхідно звернути на посередництво, як це діє у Франції, як в Казахстані встановити, запобіжники які будуть направлені на захист, як сурогатної матері, так і дитини, яку вона виносила і народила. Особливої уваги дане питання потребує тоді, коли таких осіб переміщують в умовах збройного конфлікту чи війни. Необхідно вести реєстр іноземців, які по даній програмі отримають дітей виключаючи незаконну торгівлю дітьми. Запровадження кримінальної відповідальності за порушення встановлених обов'язків, в тому числі і лікарів, якщо їхні дії по проведенню процедур завдали шкоди здоров'ю сурогатній матері та її плоду, починаючи з 22-го тижня вагітності.

До того ж, існує проблема щодо розмежування незаконного абортів і вбивства новонародженої дитини, якщо дитина вже була виношена і мала б народитись, а плід за допомогою певних медичних чи інших маніпуляцій умертвляють в утробі матері з послідуочим оперуванням особи, яка виношувала дитину. Виникають проблеми кваліфікації дій кожного зі співучасників, які можуть приймати участь в самому вбивстві.

тві, покривають злочинні дії та знаряддя злочину, труп новонародженого тощо. До того ж, співучасниками можуть бути спеціальні суб'єкти, лікарі, тож роль кожного співучасника повинна бути оцінена. Складним є у такому випадку кваліфікувати дії батька дитини, яку вбила матір, адже він може бути підбурювачем, організатором, співвиконавцем. Проблемою кваліфікації є вбивство дитини матір'ю під час окультних обрядів, тощо. Жмур Ю. М., Гоцуляк О. О. прийшли до висновку: «... статтю 117 Кримінального кодексу України варто доповнити кваліфікуючими ознаками, такими як: вчинення даного злочину групою осіб, з особливою жорстокістю, способом небезпечним для життя багатьох людей. Відповідальність має бути чітко прописана за цими кваліфікуючими ознаками, оскільки об'єктом злочину є абсолютно беззахисна істота, і в деяких випадках покарання має бути набагато жорсткішим, ніж відповідальність передбачена статтею 115 Кримінального кодексу України, якою керуються після вчинення подібного злочину [4].

Також, законодавець має деталізовано розтлумачити поняття «новонародженості» та періоду, який охоплює поняття «під час та одразу після пологів» [5]. Це допоможе чітко окреслити часовий вимір, коли може вчинитися даний злочин, тому такі межі будуть підтвердженими та обґрунтованими з юридичного боку [6, с. 64].

Звичайно, окремі питання обговорюються в теорії кримінального права, проте, єдності в поглядах та відношеннях до тих чи інших ознак доки не існує. Тому для вирішення деяких питань кваліфікації та відповідальності за вбивство матір'ю своєї дитини необхідно враховувати досвід окремих країн як Європи, так і Азії.

Список використаних джерел

1. Василь Стратонов, Олександр Ковтун. Генеза кримінальної відповідальності за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. *Проблеми підвищення ефективності кримінальної юстиції України: колективна монографія / Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Київський університет права НАН України; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, Ю. Л. Бошицького. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 692 с. С.624-634*

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. 131 с.*

3. Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» URL: https://kodeksy-kz.com/ka/o_brake_i_seme/54.htm (дата звернення 02.05 2023).

4. Жмур Ю. М., Гоцуляк О. О. Актуальні проблеми кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. «Молодий вчений» № 6 (82) 2020. С.63-65.

5. Oleksandr Kovtun. Characteristic Of The Infanticide Concept: The Comparative Aspect Архів кримінології та судових наук : наук. журн. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. №. 1 (5). 200 с. з іл. С.95-105.

6. Ковтун О. О. Вбивство новонародженої дитини в контексті обговорення проекту Кримінального Кодексу України // *Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції.* (Харків-Рига, 31 травня 2022 р.). Харків, 2022. 240 с. С.111-114.

УДК 342.8

Щоголев Д. М.,

аспірант,

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Науковий керівник:

Коваль А. А.,

д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу,

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Становлення демократичної правової державності є неможливим без оновлення представницьких органів публічної влади, проведення регулярних періодичних виборів з метою оновлення депутатського складу парламенту та органів місцевого самоврядування, а також виборів відповідних посадових осіб (голови держави та голови органів місцевого самоврядування). Україна є членом багатьох міжнародних організацій, включаючи Організацію з безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) та Раду Європи. Ці організації встановлюють міжнародні стандарти, зокрема, в сфері захисту виборчих прав громадян, які мають бути впроваджені у кожній державі-члені об'єднання. Втілення міжнародних стандартів виборчого права у національне за-

конодавство є необхідним кроком не лише для виконання Україною міжнародних зобов'язань, а й на шляху до розвитку демократії та набуття повноцінного членства в Європейському Союзі.

Світовою спільнотою в міжнародно-правових актах напрацьована низка норм у галузі прав людини, спрямованих на забезпечення вільних, справедливих виборів, які являють собою міжнародні виборчі стандарти, що складаються з питань призначення, підготовки, проведення й визначення результатів виборів, питання фінансування виборів, визначення кола учасників виборчого процесу, участі представників іноземних держав, міжнародних міжурядових і неурядових організацій як спостерігачів за проведенням виборів тощо.

Узагальнивши дефініції вітчизняних науковців (Ставнічук М. І., Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. та ін.) можна визначити, що міжнародні виборчі стандарти є принципами та нормами, які були розроблені світовою спільнотою на основі досвіду розвинених демократичних країн та вимог сучасного демократичного розвитку світу. Ці стандарти закріплені у міжнародних актах, є текстуально уніфікованими та функціонально універсальними. Вони визначають нормативно-ціннісний орієнтир для поведінки держави, її органів та суб'єктів виборчого процесу щодо формування представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування. Держава приймає ці принципи та норми як зобов'язання, що виконуються нею в рамках міжнародних угод з метою забезпечення народовладдя в країні, а за порушення цих стандартів передбачаються санкції юридичного або політичного характеру [1, с. 199, 204].

З географічної точки зору можна виокремити два види стандартів та належних практик у сфері захисту виборчих прав. Перший вид – міжнародні (або універсальні), що містяться в Загальній декларації ООН з прав людини 1948 року та Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року (далі – МПГПП). Хоч Загальна декларація не є угодою, проте деякі з її положень є загальноприйнятими і вважаються частиною звичаєвого міжнародного права. І другий вид – регіональні, що містяться в Конвенції Ради Європи 1950 року про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), Додатковому Протоколі №1 до неї та в Документі Копенгагенської наради Конференції з людського виміру Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЕ) 1990 року (далі – Копенгагенський документ).

Залежно від обов'язковості дотримання державами стандартів та практик в сфері захисту виборчих прав, міжнародні документи можна класифікувати на такі критерії: 1) угоди, обов'язкові до виконання (наприклад, МПГПП, Конвенція); 2) норми «м'якого права», які вклю-

чають політично зобов'язальні норми. До прикладу, Копенгагенський документ, роз'яснювальні документи міжнародних організацій (наприклад, Загальні коментарі №25 до МПГПП Комітету з прав людини), а також належна міжнародна практика, зокрема, Кодекс належної практики у виборчих справах Венеціанської комісії 2002 року (далі – Кодекс належної практики), та звіти й рекомендації щодо моніторингу виборів і спостереження за ними, надані ОБСЄ/Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) [2, с. 13].

Основоположним універсальним документом щодо виборчих прав людини є МПГПП, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН у 1966 році. Так, ст. 25 Пакту на обов'язковому рівні закріпила основні положення Загальної декларації прав людини, надавши їм юридичної сили. Окрім цього, у цій статті вперше було проголошено, що «кожен громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації... і без необґрунтованих обмежень право і можливість брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і через вільно обраних представників», а також «голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, що відбуваються на основі загального рівного виборчого права при таємному голосуванні і що забезпечують вільне волевиявлення виборців» [3]. Важливість цього міжнародно-правового акту полягає у тому, що держави, ратифікуючи Пакт, добровільно беруть на себе ряд юридичних зобов'язань із захисту прав та дотримання стандартів, зокрема, виборчих, що містяться у ньому. На основі першого Факультативного протоколу до МПГПП було створено Комітет ООН з прав людини, завданням якого є контроль за дотриманням зобов'язань державами-учасницями.

Європейські стандарти демократичних виборів найбільш систематизовано відображені у Кодексі належної практики [4], який є визнаним «еталонним документом Ради Європи». Цей Кодекс закріплює положення про те, що вибори, які відповідають принципам демократичного суспільства, і є спільними для європейської спадщини, мають ґрунтуватися на п'яти засадах виборчого права: загальність, рівність, вільність, таємність і безпосередність. Крім того, документ вимагає регулярність проведення виборів. Система європейських стандартів демократичних виборів є предметом уваги з боку міжнародних місій спостереження за виборами, серед яких найбільш авторитетними є місії, очолювані ОБСЄ/БДІПЛ. Звіти місій спостереження обов'язково містять розділ з аналізом законодавства конкретної держави на відповідність загальноновизнаним міжнародним стандартам [5].

У грудні 2019 року був прийнятий Виборчий кодекс України, який набрав законної сили з 1 січня 2020 року. Він вмістив у собі багато

позитивних і прогресивних норм, але ще не став ідеальним. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Виборчого кодексу України, вибори є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [6]. Тобто, українське виборче законодавство базується на тих самих принципах міжнародного виборчого права, які вже згадувалися вище. Загалом, виборче законодавство України досить близько відповідає міжнародним стандартам виборчого права, але не є повністю сумісним з ними, і деякі питання все ще потребують вдосконалення. Зокрема Виборчий кодекс містить значну кількість нечітких, двозначних норм, що не повною мірою створює механізми для реалізації принципів виборчого права, яких Україна зобов'язана дотримуватись за міжнародними договорами – в цих напрямках і повинна відбуватися імплементація міжнародних стандартів виборів.

Гармонізація національного виборчого законодавства з міжнародним потребує не лише змін в законодавстві, але й змін в культурі виборчого процесу. Важливо забезпечити розуміння громадянами їх виборчих прав та обов'язків, а також забезпечити свободу вираження волі при голосуванні. Важливо прописати такий механізм, який може гарантувати незалежність виборчих комісій від політичного впливу та забезпечити їх професійний рівень. Також необхідним є створення умов для ефективного функціонування механізму контролю та нагляду за дотриманням виборчого законодавства. Важливо забезпечити дієвий механізм контролю, який би включав міжнародних та національних спостерігачів, а також громадські організації та інші зацікавлені сторони.

Підводячи підсумки, варто сказати, що на сьогодні Україна зробила істотні кроки у плані реалізації міжнародних стандартів демократичних виборів шляхом імплементації відповідних норм у вітчизняне виборче законодавство, хоча цей процес все ще не завершений. В Україні продовжують існувати проблеми як належного розуміння природи, змісту і статусу міжнародних виборчих стандартів, а отже, і принципів виборчого права. Необхідно активніше залучатися до роботи з міжнародними організаціями та експертами з питань виборчих процесів, а також розширювати співпрацю з іншими країнами в цій сфері задля досягнення бажаного результату.

Список використаних джерел

1. Чижмарь В. Ю. Поняття та дефінітивна характеристика міжнародних виборчих стандартів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. Ужгород, 2022. Вип. 73, ч. 1. С. 197-205. URL:

<http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/268784/264258> (дата звернення: 21.04.2023).

2. Використання міжнародних виборчих стандартів: посібник Ради Європи для громадських організацій. 2017. URL: <https://rm.coe.int/using-international-election-standards-ukr-web/168077d48b> (дата звернення: 21.04.2023).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 21.04.2023).

4. Кодекс належної практики у виборчих справа. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю.Ключковського. Вид. 3-е, випр. і доповн. К., 2016. Ч. 1. С. 143–176.

5. Ольховий В. Міжнародні стандарти виборчого права. URL: <https://www.myvin.com.ua/news/4442-mizhnarodni-standarty-vyborchoho-prava> (дата звернення: 21.04.2023).

6. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. №396-IX. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 21.04.2023).

УДК 343.8 (477)

Артьомов І. І.,
студент 5 курсу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник:
Блага А. Б.,
д-р юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ДОБРОВІЛЬНОЇ ВІДМОВИ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

В сучасній кримінальній політиці України одним з провідних напрямків є приведення законодавства до європейських стандартів гуманності. Важливу роль для досягнення цієї мети відіграє ефективне регулювання механізмів, які дозволять особі, що усвідомила незакон-

ність своїх дій, своєчасно їх припинити і не нести відповідальність за нездійснене правопорушення. Держава може сприяти позитивній, соціально-прийнятій поведінці, запропонувавши можливість добровільно відмовитись від кримінального правопорушення та гарантуючи, що особа не буде притягнута до кримінальної відповідальності.

Актуальність цього дослідження полягає у необхідності сформулювати правові наслідки добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення (далі – КП) до кінця (далі – добровільна відмова) та відмежувати це поняття від схожих категорій.

Перед тим як розкривати особливості предмета розгляду, необхідно визначитися із дефініціями. Згідно з ч. 1 ст. 17 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), добровільна відмова – це остаточне припинення особою за своєю волею готування до КП або замаху на кримінальне правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення КП до кінця [1].

Серед знавців права не знайти узгоджено позиції стосовно невід’ємних ознак добровільної відмови. Тлумачення ч. 1 ст. 17 ККУ дозволяє виділити три основні ознаки: остаточне припинення кримінально протиправного діяння, вільне волевиявлення самої особи та усвідомлення особою можливості досягти кримінально протиправного результату [2].

Ю. В. Гродецький скорочує цей перелік лише до двох ознак: добровільність та остаточність. Усвідомлення можливості доведення кримінального правопорушення до кінця, на його думку, охоплюється категорією «добровільність» [3, с. 6]. А. А. Пінаєв також вказує на наявність у добровільної відмови лише двох ознак: об’єктивної (остаточність) та суб’єктивної (добровільність) [4].

Суддівська практика робить особливий акцент саме на добровільності відмови від КП. Зокрема, в п. 14 постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 30.05.2008 року зазначається, що «не може визнаватися добровільною відмова, що викликана неможливістю подальшого продовження злочинних дій з причин, незалежних від волі винної особи» [5].

Розуміння особою можливості досягти кримінально протиправного результату – суб’єктивний критерій, тому об’єктивна можливість довести злочин до кінця тут поступається перед світосприйняттям самої особи. Наприклад, якщо суб’єкт з метою крадіжки грошей проникнув у приміщення каси, через страх понести покарання не наважився зламати сейф, то він добровільно відмовився, навіть у тому разі, якщо сейф був пустим [3, с. 198].

Третьою ознакою добровільної відмови є остаточність. Правники характеризують її як «дійсну і безповоротну відмову особи від вчинення задуманого нею злочину і відсутність наміру продовжити» [6].

При цьому, серед знавців права досі відсутній консенсус стосовно того, як правильно охарактеризувати наслідки добровільної відмови. Деякі правники не кваліфікують протиправне діяння, від продовження якого особа добровільно відмовилася, кримінальним правопорушенням, тому відмову від продовження КП необхідно відносять до обставин, що виключають кримінальну відповідальність.

До прикладу – М. І. Бажанов свого часу зазначав, що факт відмови сам собою свідчить про зникнення суспільної небезпеки й особи, і вчиненого нею до відмови діяння, крім того, у таких випадках у вчиненому особою діянні відсутній склад злочину [7, с. 755]. На підтримку цієї позиції О. О. Дудоров робить висновок, що через принципову різницю у причинах припинення протиправної поведінки незакінчене кримінальне правопорушення і добровільна відмова – взаємовиключні поняття. Тому добровільна відмова має відбутись до моменту наявності у поведінці особи і закінченого, і незакінченого кримінального правопорушення [8, с. 453].

На противагу вищезазначеним правникам, Н. В. Маслак стверджує, що до моменту відмови особа вже вчинила діяння, яке містить склад готування чи замаху [9, с. 143-144]. Аргументуючи свою позицію, дослідниця наводить висновки Ю. В. Бауліна про те, що наслідком добровільної відмови виступає окремий різновид звільнення від кримінальної відповідальності, який має специфічні передумови та підставу [10, с. 87-107]. Влучно помічає В. О. Навроцький, що добровільна відмова від вчинення КП не означає, що діяльність особи до моменту добровільної відмови є правомірною чи нейтральною для права [11, с. 144-146].

На підставі порівняльного аналізу цих позицій, нами підтримується друга група юристів. Безумовно, усіма дослідниками виключається фактичне досягнення особою кримінально протиправного результату. Однак, зважаючи на протиправність попередніх дій особи, яка не може бути просто анульована, наслідком добровільної відмови є саме звільнення від відповідальності за фактично вчинене, а не її виключення.

Відсутність єдиної позиції у правовому полі можна пояснити недосконалістю формулювань актуального ККУ. Тому вважаю доцільним викласти ч. 2 ст. 17 ККУ в наступній редакції: «Особа, яка добровільно відмовилася від доведення кримінального правопорушення до кінця, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо фактично вчине-

не нею діяння не містить склад іншого кримінального правопорушення».

Також істотною перешкодою для застосування ст. 17 ККУ є складність кваліфікації вчиненого. Незакінчений замах наявний, коли особа з незалежних від неї причин, не вчинила усіх на її думку необхідних дій, для доведення правопорушення до кінця. Отже, особа вважає, що досягла б цілі та усвідомлює, що її зупинили об'єктивні зовнішні фактори. В такому випадку наявний незакінчений замах, але неможлива добровільна відмова.

Наприклад: у особи був чіткий намір вбити жертву саме з рушниці. Можливо, це мало для неї символічний характер, або вона фізично слабша за жертву чи з інших підстав, але рушниця, у її розумінні, була обов'язковим елементом вчинення діяння. Тоді, якщо рушницю заклинило і вона не вистрелила, правопорушник може :

- припинити злочинні діяння, але не добровільно, а вимушено – це кваліфікуватиметься як незакінчений замах на вбивство;

- навіть усвідомлюючи, що міг би вбити іншим способом, все ж припинити діяння – це кваліфікуватиметься як добровільна відмова (за умови, що рушницею особа володіла на законних підставах);

- продовжити свої дії, спрямовані на вбивство, але вже за допомогою іншого знаряддя чи іншим способом.

Наведене свідчить, що при встановленні наявності чи відсутності добровільної відмови необхідно детально з'ясувати як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки вчинюваного КП, оскільки це безпосередньо впливає на можливість застосування статті 17 ККУ. Відповідно, у випадку помилки, суспільно небезпечна особа може уникнути відповідальності, або навпаки.

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок про надзвичайну важливість ефективної регламентації добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця для гуманізації кримінального законодавства. Особливо це актуально для України, зважаючи на глобалізаційний курс нашої політики. Для реалізації намічених цілей доцільним буде більш точно викласти ст. 17 ККУ, та в процесі правозастосовної практики залучати фахівців у галузі судової психології, які можуть визначити емоційний стан особи в ситуації вчинення кримінального правопорушення, а також істинні мотиви не доведення його до кінця.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 15 квіт. 2023 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.04.2023).

2. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Ред. В. В. Сташис, В. Я. Тацій. Х.: Право, 2010. 200 с.

3. Гродецький Ю. В. Добровільна відмова при співучасті: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого. Х., 2002. 16 с.

4. Пинаев А.А. Курс лекцій по Общей части уголовного права. Кн. I «О преступлениях». Х.: Харьков юрид., 2001. 186 с.

5. Постанова Верхов. Суду України від 30.05.2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text> (дата звернення: 18.04.2023).

6. Тихий В. Добровільна відмова від злочину (коментар статті 17 ККУ). Вісник Конституційного Суду України. 2004. № 5. С. 117.

7. Бажанов М. И. Избранные труды. Сост. В. И. Тютюгин, А. А. Байда, Е. В. Харитонова, Е. В. Шевченко. Х.: Право, 2012. 1244 с.

8. Беницький А. С., Гуславський В. С., Дудоров О. О., Розовський Б. Г. Кримінальне право. Загальна частина: підручник. К.: Істина, 2011. 1112 с.

9. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину. Х.: Право, 2010. 232 с.

10. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. К.: Атіка, 2004. 296 с.

11. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. 2-ге вид. К. : Юрінком Інтер, 2009. 512 с

Виногородська Є. С.,
докторантка,
Європейський професійний докторат,
м. Київ, Україна

ВСТАНОВЛЕННЯ ОЗНАК ТА КРИТЕРІЇВ ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003, № 2, «стан сильного душевного хвилювання» визначається як емоційний стан винного, який значною мірою знижує його здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними [1]. Більш того, у справі № 723/873/15-к від 16.01.2019 Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду вказав на ознаки сильного душевного хвилювання через призму такої психологічної категорії як емоційний процес, що опосередковується раптовістю, неочікуваністю, миттєвістю, бурхливістю, швидкоплинністю [2].

На слушну думку колишнього члена Конституційного Суду України М. Костицького, стан сильного душевного хвилювання – більш широке поняття, ніж «фізіологічний афект», і включає в себе, крім останнього, ще й інші види дезорганізації емоційної сфери [3]. Так, під час визначення наявності видів необережної форми вини важливе значення має встановлення суб'єктивного елементу, що охоплює психологічно-суб'єктивний зміст необережних злочинів, учинених під впливом емоцій, та емоційний стан, який переживає особа в цей момент. А. Терещук наголошує на існуванні цілого класу емоційних станів особи, які не належать до категорії фізіологічного афекту, однак суттєво впливають на свідомість (обмежують здатність усвідомлювати значення своїх дій) та поведінку (обмежують здатність керувати своїми діями) [4].

Найбільш поширеними емоціями, які можуть викликати стан фізіологічного афекту, є: гнів (лють), страх, жах (жахіття), розчарування, сум, жаль, стрес, фрустрація, глибока образа, горе (страждання), тривога, пригніченість та депресія. Виходячи з позицій провідних психологів, також можна зробити висновок про те, що поняття «стан сильного душевного хвилювання» є більш широким за поняття «афект», оскільки існує цілий клас емоційних станів особи, які не належать до

категорії фізіологічного афекту, однак суттєво впливають на свідомість (обмежують здатність усвідомлювати значення своїх дій) та поведінку (обмежують здатність керувати своїми діями).

У свою чергу, ознаками вчинення злочину в стані «сильного душевного хвилювання» є: спонтанність; несподіваність; домінування у свідомості обвинуваченого сильної емоції, що знижує контроль над вчинком та гальмує інтелектуальну діяльність; заздалегідь не обміркована поведінка потерпілого та обвинуваченого; раптові, імпульсивні, підсвідомі дії потерпілого та обвинуваченого; безперервне, дедалі зростаюче до критичної межі хвилювання обвинуваченого під тиском емоцій; конфліктна ситуація між потерпілим і обвинуваченим; короткочасна інтенсивна емоція, що займає панівне становище у свідомості обвинуваченого, унаслідок чого значною мірою знижується контроль над своїми вчинками; знижена здатність обвинуваченого достатнім чином усвідомлювати свої дії, їх характер та спроможність керувати ними; раптова безконтрольність дій обвинуваченого та їх короткочасний прояв; раптовість, неочікуваність, миттєвість, бурхливість, швидкоплинність дій обвинуваченого; заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв з боку потерпілого чи навіть незаконне позбавлення волі обвинуваченого; погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди обвинуваченому; непристойність поведінки потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб; яскраво виражене падіння активності вищих рівнів психіки обвинуваченого; різке зниження та гальмування здатності обвинуваченого в момент вчинення злочину до активної розумової діяльності; дефектність сприйняття конфліктної ситуації, яка полягає в так званому звуженні свідомості обвинуваченого.

І нарешті критеріями визначення стану «сильного душевного хвилювання» при кваліфікації дій особи за ст. 116 КК України є: раптовість виникнення стану сильного душевного хвилювання та причин його виникнення; момент закінчення перебування особи в стані «сильного душевного хвилювання»; психологічні механізми формування та реалізація злочинного мотиву і намірів обвинуваченого, їх непередбачуваність під впливом стану фізіологічного афекту чи інших суміжних станів; зниження емоційного контролю обвинуваченого над собою; заподіяння тяжкого тілесного ушкодження потерпілому в короткий відрізок часу (миттєво) та інтенсивно; суспільно небезпечне діяння потерпілої особи, спровоковане її ж насильством; систематичне знущання або тяжка образа з боку потерпілого; наявність чи відсутність в діях обвинуваченого афекту патологічного, який узагалі виключає

осудність суб'єкта; встановлено експертизою афектованого наміру на вбивство потерпілого у діях обвинуваченого.

Отож, інші емоційні стани (стрес, фрустрація, емоційне збудження, напруга, гнів (лють), страх, жах, розчарування, сум, жаль, глибока образа, горе (страждання), тривога, пригніченість та депресія), крім фізіологічного афекту, які би могли вплинути на свідомість та діяльність людини, мають кримінально-правове значення для встановлення стану «сильного душевного хвилювання» при вчиненні умисного вбивства, за умови встановлення комплексною судово-психолого-психіатричною експертизою факту істотного зниження особою здатності усвідомлювати свої дії та керувати ними в момент скоєння злочину. Тобто, крім фізіологічного афекту, до станів, що суттєво впливають на здатність особи контролювати власну поведінку, можна віднести низку інших емоційних реакцій (станів), які також можна умовно віднести до категорії «стану сильного душевного хвилювання». Тому, поняття термінологічної конструкції «стан сильного душевного хвилювання, що раптово виникнув» та такі ознаки категорії «сильне душевне хвилювання» як «афект», «конфлікт», «стрес», «фрустрація» тощо співвідносяться між собою як загальне та часткове.

Тож, поняття «сильне душевне хвилювання» не вичерпується поняттям «афект» чи «фізіологічний афект». У свою чергу, відсутність фізіологічного афекту, що може бути констатовано у висновку комплексної судово-психолого-психіатричної експертизи, не свідчить про відсутність інших проявів стану сильного душевного хвилювання, до якого, наприклад, можна віднести стрес, фрустрацію, конфлікт та інші види суміжних станів (емоційні реакції на зовнішній подразник, наприклад, дії потерпілого), які можуть викликати сильне душевне хвилювання. Отже, при кваліфікації вбивства як такого, що було вчинено в стані сильного душевного хвилювання, суд має спиратися на результати психологічної експертизи чи комплексної психолого-психіатричної експертизи, яка продемонструє той набір емоцій, які керували особою в момент вчинення правопорушення.

Список використаних джерел

1. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2 / База даних. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03> (дата звернення: 12.04.2023)
2. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 16 січ. 2019 р. Справа №

723/873/15-к. Провадження № 51-5526км18. Єдиний державний реєстр судових рішень : URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298589>. (дата звернення: 12.04.2023)

3. Костицький М. В. Застосування судово-психологічної експертизи афекту та інших емоційних станів у адміністративному процесі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 9. С. 12-18.

4. Терещук А. Д. Критерії діагностики афективних станів особистості. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9. С. 225-235.

УДК 347.78 (477)

Гажа О. О.,

студент 5 курсу юридичного факультету
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Науковий керівник:

Достдар Р. М.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри морського та господарського права,
НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ АВТОРА

У глобалізованому світі двадцять першого століття право на успіх має лише та держава, в якій людина та її права є вищою соціальною цінністю. Кожна держава повинна створити гідні умови для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей людини і нації. Одним з пріоритетних завдань, що стоїть перед Україною, як демократичної, соціальної, правової держави та кандидата на членство в Європейському Союзі, є формування належного захисту інтелектуальної власності. Та кількість правопорушень, яка існує в сфері права інтелектуальної власності, не може не спонукати до необхідності їх детального дослідження, включаючи проблему майнових прав суб'єктів авторського права.

У науковій літературі останнього часу знайшла особливе відображення проблема захисту авторських та суміжних прав. У сфері дослідження аспекту особистих немайнових та майнових прав слід відмітити праці таких науковців у галузі авторського права, як І. Е. Берестова,

Р. О. Стефанчук, Л. Оуен, А. С. Штефан та праці фахівців в галузі цивільного права, а саме В. І. Борисової, О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця, І. В. Спасибо-Фатеевої, Л. В. Федюка, В. Л. Яроцького.

Майнова цінність авторського права виявляється в можливості власника прав здійснювати контроль за використанням його творчості, завдяки чому вона перебуває в суворій залежності від можливостей, які має власник прав у галузі їх охорони [1, с. 266]. Майнові права інтелектуальної власності на твір закріплені у ст. 440 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) як: 1) право на використання твору; 2) виключне право дозволяти використання твору; 3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [2].

Згідно із ч. 1 ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX (далі – Закон України № 2811-IX) до майнових прав автора належать: 1) право використовувати твір будь-яким способом (способами); 2) виключне право дозволяти або забороняти використання твору іншими особами [3]. Тобто, майнові права утворюють для автора виключну правомочність самостійно використовувати твір та дозволяти або забороняти використання твору іншим особам.

Формулювання змісту зазначених норм ЦК України та Закону України № 2811-IX практично збігаються. Закріплюючи право на використання твору у спеціальному законі, підкреслено його виключний характер, що вказує на приналежність права виключно його носію, а саме – автору (його спадкоємцям, правонаступникам, до яких майнове право перейшло на законних підставах) [4, с. 146].

На думку Є. Ш. Гареева, майнові права – це суб’єктивні права учасників правовідносин, які пов’язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу цього майна і обміну. Є. Ш. Гареев, говорячи про майнові права інтелектуальної власності звертається до ЦК, який поділяє усі майнові права інтелектуальної власності на дві групи: виключні і невиключні [5, с. 265].

Як вважає О. А. Підпригора, до майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) об’єкта інтелектуальної власності належать: виключне право на використання твору; виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами [6, с. 593].

На думку О. С. Кочиної, під майновими правами автора зазвичай розуміються права автора на використання твору. Іншими словами, автор самостійно вирішує, яким чином буде використовуватися його

твір. При цьому ніхто не має права використовувати твір без дозволу автора чи іншого правовласника [7, с. 143].

А. С. Штефан у своїй монографії зазначає, що у договорах про відчуження (передачу) майнових авторських прав доволі часто можна зустріти положення такого змісту: сторони договору розуміють і погоджуються, що передбачений законом перелік майнових прав автора є не вичерпним, тому не перераховані в законі майнові права автора, в тому числі ті, що можуть виникнути у майбутньому, також відчужуються (передаються). Науковиця наголошує, що насправді, перелік виключних майнових прав передбачений законодавством чітко й однозначно: це право використовувати твір самостійно та право дозволяти чи забороняти використання твору іншим особам. У майбутньому можуть з'являтися не нові майнові права, а нові способи використання творів [8, с. 53].

На нашу думку, позиція А. С. Штефан щодо чіткості та однозначності переліку майнових прав автора найбільш чітко відповідає чинному законодавству України у сфері авторського права.

В національному законодавстві України до 2022 року існувала невідповідність між нормами загального та спеціального законодавства у сфері авторського права, зокрема, це стосувалося способів використання твору. Перш за все відповідні зміни були пов'язані з курсом України на вступ до Євросоюзу та узгодженням Закону України «Про авторське право і суміжні права» із ЦК України, адже дотепер між ними неодноразово виникали колізії. Так, ЦК України визначав способи використання твору автором, проте, в Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-ХІІ право автора на використання твору не розкривалося через перелік можливих правомочностей, а прямо зазначалося, що виключне право на використання твору автором (чи іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом. Станом на 2023 рік, у зв'язку з набуттям чинності змін до ЦК України та прийняттям нової редакції Закону України № 2811-ІХ від 01.12.2022, зазначена вище невідповідність була законодавчо усунута.

Варто також зазначити, що тривалий час в українському законодавстві існувала колізія між ЦК України і Законом України № 2811-ІХ, що стосувалися об'єктів, які створюються за трудовим чи цивільно-правовим договором. У попередніх редакціях Закон України № 2811-ІХ регулював лише питання трудових відносин (права на службовий твір). Питання права власності на об'єкти, створені за замовленням, тобто за цивільно-правовим договором, регулював ЦК України. Відтепер обидва нормативно-правові акти уніфіковані: майнові права пере-

ходять роботодавцеві чи замовнику з моменту створення і за трудовим, і за цивільно-правовим договорами. Отже, з моменту створення об'єкта авторського права (неважливо, завершеного чи ні) майнові права в повному складі переходять замовнику чи роботодавцю, якщо інше не передбачено договором чи законом.

Крім перелічених вище майнових прав, автор має право на винагороду за кожний вид використання твору. Відповідно до ч.3 ст.12 Закону України № 2811-IX, незалежно від відчуження зазначених у частині першій цієї статті майнових прав на твір, автор має право на справедливу винагороду за відповідні способи використання твору, визначену цим Законом і Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [3]. Крім цього, зазначена норма закріплює, що право на справедливу винагороду належить лише автору, переходить лише до спадкоємців автора і не може бути передано (відчужено) іншим особам.

Як зазначає А. С. Штефан, виключні майнові права на використання твору визначають основоположну та історично первинну мету авторського права: дозволити авторові твору отримувати вигоду від його використання. Правове забезпечення економічних інтересів автора є механізмом стимулювання і розвитку творчої діяльності. За винятком випадків вільного використання творів, передбачених законом, автор чи інший суб'єкт авторського права має право вимагати виплату винагороди за будь-яке використання твору [8, с. 57].

Одним із спеціальних майнових повноважень у сфері авторського права є право на частку від суми продажу оригіналу твору (право слідування). Таке право належить авторам творів, які існують в одиничному оригінальному екземплярі. Це право набуло поширення та закріплення в національному законодавстві України на підставі Директиви ЄС № 2001/84 від 27 вересня 2001 року [9], а також Угоди про асоціацію між Україною та ЄС від 2014 року. Особливістю права слідування є те, що воно передбачає отримання певних відсотків розмір яких закріплений в ч.2 ст. 30 Закону України № 2811-IX [3], від суми наступного продажу твору, при цьому загальний розмір справедливої винагороди за кожний наступний продаж одного оригіналу твору, не може перевищувати суму, еквівалентну 12 500 євро.

Отже, враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що суб'єкти авторського права володіють трьохелементним комплексом майнових прав, а саме: право використовувати твір будь-яким способом (способами), а також виключне право дозволяти та забороняти використання твору іншими особами, що дозволяє їм бути повноцінними учасниками цивільно-правових відносин. Вбачаємо, що на законодавчому рівні

було вирішено проблеми відсутності єдності ЦК України та Закону України № 2811-IX у визначенні конкретних майнових прав авторів та вироблення єдиного підходу до закріплення цих прав, гарантій їх здійснення з урахуванням тих особливостей, зумовлених різноманітністю об'єктів авторських прав. При цьому, незважаючи на всі прогресивні зміни законодавства в сфері авторського права, на державному рівні існують проблеми правового забезпечення заборони автора на використання твору іншими особами, що у свою чергу призводить до значних порушень майнових авторських прав.

Список використаних джерел

1. Кортлан Б. А. Міжнародні аспекти охорони авторських і суміжних прав: гармонізація з нормами ЄС. Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: у 2-х книгах / за ред. А. С. Довгерта. Книга 2: Виступи, статті європейських спеціалістів / уклад. В. С. Дроб'язко. К.: Ін Юре, 2001. 460 с.

2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.03.2023).

3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 31.03.2023).

4. Інтелектуальне право України: підручник / за заг. ред. проф. О. С. Яворської. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 608 с.

5. Цивільне і сімейне право України: навч.-практ. посіб. / Харитонов Є., Калігенко О., Зубар В. та ін. / за ред Є. Харитонова, А. Дршлюка. Х. : ТОВ «Одісей», 2013. 640 с.

6. Право інтелектуальної власності: підруч. / за ред. О. Підпригори, О. Святоцького. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2012. 624 с.

7. Кочина. О. С. Особисті немайнові та майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав. *Молодий вчений*. 2015. № 3 (18). Ч. 1. С. 141-145. URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/181/1/1-3_18_2015.pdf#page=142 (дата звернення: 01.04.2023).

8. Штефан А. С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту : монографія. К. : НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2017. 150 с. URL:<http://ndiiv.org.ua/Files2/Monogr.avtor.%20pravo%20i%20sumiz.%20prava.pdf> (дата звернення: 01.04.2023).

9. Директива ЄС про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва: Міжнародний документ від 27.09.2001 № 2001/84/ЄС. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-01#Text (дата звернення: 02.04.2023).

УДК 347.7

Захаров О. Д.,
студент 5 курсу юридичного факультету
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Науковий керівник:
Достдар Р. М.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри морського та господарського права,
НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна

ОХОРОНА ПРАВ НА СОРТИ РОСЛИН І ПОРОДИ ТВАРИН

Охорона прав на сорти рослин і породи тварин є однією з найважливіших тем у сфері охорони біорізноманіття та забезпечення стійкого розвитку. Ці права стосуються інтелектуальної власності та захисту генетичних ресурсів нашої планети. Важливо зберігати різноманітність рослин та тварин, які є важливим джерелом харчування, медикаментів, матеріалів та екосистемних послуг. У цьому контексті охорона прав на сорти рослин і породи тварин має велике значення, оскільки дозволяє захистити різноманітність генетичних ресурсів від комерціалізації та незаконного використання. Особливо це актуально у площині проти-стояння РФ та України, оскільки культурний фронт якраз стосується відвертої крадіжки назв тварин та рослин. Така мовна експансія як наслідок має не лише лінгвістичний аспект окупації, але й правовий. Від цього залежить майбутнє нашої країни, а в ширшому сенсі – і май-бутнє нашої планети та здатність людства до адаптації до змін кліма ту та інших глобальних викликів.

Питання охорони прав на сорти рослин і породи тварин не набуло широкого розгляду науковцями, проте деякі аспекти досліджуваної проблеми розглянуті у роботах Чаплінського В. Р., Беловола С. А., Слинька В. Г., Дрожчана О. У., Черненко Б. С. та інших

Зупинимося на теоретичних визначеннях, які надаються практика-ми:

Селекція – це виведення людиною нових або поліпшення тих, що вже існують, порід тварин і рослин. Об'єктами права інтелектуальної власності на селекційні досягнення є сорт рослин і порода тварин;

Сорт рослин – це окрема група рослин у межах нижчого з відомих ботанічних таксонів;

Порода тварин – створена людиною чисельна група тварин загального походження, яка має генеалогічну структуру та властивості, що дають змогу відрізнити її від інших тварин цього самого виду і кількісно достатні для розмноження як однієї породи.

Щодо визначення умов патентоспроможності, то для рослин вони є наступними:

- новизна (матеріал сорту не був відомий цивільному обороту на дату видачі патенту);
- вирізняльність (чітко відрізняється від будь-якого іншого сорту, який є загальновідомим);
- однорідність (результати розмноження сорту збігаються з його ознаками);
- стабільність (ознаки сорту залишаються незмінними після його розмноження).

Що стосується тварин, то визначення патентоспроможності залежить від експертизи, яка проводиться Міністерством аграрної політики України. Якщо експертиза підтверджує патентоспроможність породи, то видається відповідний правоохоронний документ. Вивчається кількісна можливість розмноження однієї породи, унікальність ознак породи та інші біологічні особливості [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 486 Цивільного кодексу України, суб'єктами права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин є:

- автор сорту рослин, породи тварин;
- інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин за договором чи законом [2].

Слушно зазначають автори наукових робіт, а саме Беловол С. А., Слинко В. Г., Дрожчана О. У., Черненко Б. С., що захист прав інтелектуальної власності на сорти рослин і породи тварин ускладнюється відсутністю в національному законодавстві сформульованої позиції щодо охорони сортів рослин і порід тварин, як однорідних об'єктів права інтелектуальної власності, а також відсутністю положень про суб'єктів права на породу тварин, як об'єктів інтелектуальної власності.

Тим не менш, створення Державного реєстру селекційних досягнень у тваринництві, що зберігає відомості щодо породи тварин, так само як і Державного реєстру сортів рослин в Україні, як підкреслю-

ють теоретики, є прогресивним кроком з боку законодавця [3, с. 1-3]. З іншого боку, у тій же галузі селекції тваринництва існують досить факультативні норми, які не дозволяють повноцінно захистити об'єкт інтелектуальної власності. Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України №629 від 17.11.2011 р. передбачено процедуру отримання сертифікату племінних (генетичних) ресурсів [3]. Але, як зазначають науковці, сертифікат не є охоронним документом, оскільки підтверджує особливості породи тварини, але ніяк не захищає право на назву (породу) тварини [4, с. 44].

У зв'язку з важливістю агропромислового комплексу для економіки України, захист селекції рослинництва має дещо інший пріоритет. Зокрема, наша держава орієнтується на позиції Дорожньої карти Євро-інтеграції у сфері сільського господарства та розвитку територій, у якій 17 глава присвячена сільському господарству та розвитку сільських територій. Там зазначається необхідність забезпечення надання захисту географічних зазначень і позначень походження сільгосппродукції. Тим не менш, кандидат юридичних наук Ю. С. Канарик зазначає, що вищезгаданий документ є декларативним, у той час як спеціалізовані підзаконні нормативно правові акти не мають реального механізму виконання [5, с. 100-101].

Так, наприклад, постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 № 1183 «Про заходи щодо реалізації Закону України “Про охорону прав на сорти рослин”» передбачені чинні умови дотримання набутих майнових прав володільцями патентів [6]. Розмір зборів та їхні види, як правильно зазначила М. Ю. Коляда, абсолютно зменшує мотивацію та фінансові можливості селекційної діяльності в Україні.

Іншою проблемою захисту прав на інтелектуальну власність селекційних видів тварин та рослинництва є відповідальність за порушення такого права. Відповідальність за кримінальним законом за таке порушення втиснута у рамки, що найчастіше за все унеможлиблює притягнення через невідповідність за скоєне зі складом злочину. Так, вона настає лише у випадку завдання значної матеріальної шкоди, а також при наявному прямому умислі. Як вірно зазначає В. Р. Чаплінський, це явно не стимулює запровадження стовідсоткового захисту прав інтелектуальної власності, через, по-перше, складність у визначенні шкоди, а по-друге, складності доведення умислу у випадку привласнення певних імен тварин, рослин [7, с. 79].

Отже, аналізуючи усе зазначене вище, можна зробити висновок про те, що, попри незначні досягнення вітчизняного законодавства щодо створення підґрунтя захисту прав на селекцію тварин та рослин, усе ще багато аспектів потребують новацій та змін. Науковці пропонують

запровадження нового законодавства, наприклад Закон України «Про охорону прав на селекційні досягнення», а також внесення змін в існуючі правові акти, наприклад запровадження поняття «порода тварин», як об'єкту інтелектуальної власності. Як показують дослідження науковців та теоретиків, недосконалим є усе – як теоретичні положення та визначення, що не знайшли грамотного законодавчого відображення, так і практичні моменти, що найчастіше «відстають» від нинішніх реалій. Запровадження змін, привернення уваги до такого проблемного питання як «охорона прав на сорти рослин і породи тварин» допоможе зменшити кількість судових та позасудових спорів, неправової діяльності, а також буде стимулювати селекціоністів запроваджувати та творити саме в нашій країні, Україні.

Список використаних джерел

1. Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин. Екологія життя : веб-сайт. URL: <https://wiki.legaid.gov.ua/index.php>. (Дата звернення: 09.04.2023).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV Дата оновлення: 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
3. Про затвердження Положення про сертифікат племінних (генетичних) ресурсів та зразків форм сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 17.11.2011 № 629 Дата оновлення: 10.12.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1422-11#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
4. Беловол С. А., Слинько В. Г., Дрожжана О. У., Черненко Б. С. Селекційні досягнення в системі охорони прав інтелектуальної власності. *Особливості правової охорони сортів рослин в Україні. Селекційні досягнення в Україні: проблеми правової охорони та перспективи вдосконалення захисту*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Полтава, 22-23 листопада 2018 р.). Полтава: ПДАА. С. 42-46.
5. Канарик Ю. С., Коляда М. Ю. Особливості захисту прав інтелектуальної власності в агросфері. *Юридичний науковий електронний журнал* 2020. № 7. С. 99-101.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури, що не є орендою» від 19.08.2002 № 1183 Дата оновлення: 24.03.2023 URL:

ps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-2002-п#Text (дата звернення: 09.04.2023).

7. Чаплінський В. Р. Особливості законодавчого захисту інтелектуальної власності в розрізі галузі сільського господарства. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2016. Вип. 11. С. 75-80.

УДК 343.1

Новік І. О.,
магістрант першого року навчання
Навчально-наукового інституту післядипломної освіти,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Коваль А. А.,
д-р юрид. наук, професор, професор кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України та оголошення воєнного стану призвели до потреби внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, до Розділу IX-1 «Особливий порядок досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану».

2 березня 2022 року Рада суддів України опублікувала Рекомендації щодо роботи судів під час воєнного стану. У них зазначено, що суди мають зосередитись на проведенні термінових судових розглядів, зокрема, на вирішенні питань щодо продовження строку тримання під вартою та взяття осіб під варту [1].

Слід зазначити, що у випадку, коли територіальну підслідність кримінальних правопорушень на стадії досудового розслідування змінено, або матеріали кримінальних проваджень через військові дії не було передано або передано не в повному обсязі, слідчий суддя має перевірити обставини, які свідчать про те, що ризики, передбачені ст. 177 КПК України, не зменшилися або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою. Одним з таких ризиків є військова агресія проти України, яка обмежує можливості виконання повноважень органами влади на певних територіях.

Після того, як Рада суддів України опублікувала свої Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, Верховний суд випустив лист від 3 березня 2022 року «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [2]. У ньому вказується, що всі клопотання, які надходять до слідчих суддів, повинні розглядатись у межах строків, встановлених КПК України, але за можливості – негайно.

Якщо судді не можуть розглянути клопотання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у встановлений КПК України строк, то суддя (колегія суддів) може передати клопотання на розгляд до іншого судді, який визначений Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, або розглядає головуючий, а за його відсутності – інший суддя зі складу колегії суддів, якщо справа розглядається колегіально.

Також, варто сказати, що проведення кримінального провадження в умовах воєнного стану дозволяє стороні обвинувачення значно розширити свої процесуальні можливості та спрощує певні процедури. Наприклад, якщо немає можливості отримати доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань, прокурор та слідчий можуть прийняти рішення про початок досудового розслідування шляхом видавня відповідної постанови. Інформація, включена у постанову, повинна бути занесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань якомога швидше.

Умови воєнного стану передбачають збір доказів та оформлення процесуальних рішень відповідно до загальних норм та з використанням технічних засобів. Але якщо виникає неможливість використовувати такі засоби, то це має бути обґрунтовано у відповідних процесуальних документах [3].

У разі, коли захисник не може з'явитися на процесуальних діях, дізнавач, слідчий або прокурор можуть забезпечити дистанційну участь захисника за допомогою технічних засобів, таких як відео- та аудіозв'язок. Однак, при цьому не враховується те, що підозрюваний або обвинувачений не має можливості конфіденційно спілкуватися зі своїм адвокатом, що порушує не тільки їх права, а й захист адвокатської таємниці.

Якщо до початку слідчої дії підозрюваному або обвинуваченому надавалася можливість спілкуватися зі своїм адвокатом за допомогою відео- та аудіозв'язку, то пізніше він може бути позбавлений такої можливості, що порушує його права. Крім того, адвокат не може переконатися в тому, що до його підзахисного не було застосовано психологічного або фізичного тиску, і не може переконатися у добровільності дій підзахисного під час проведення слідчих дій.

Отже, повномасштабна війна кардинально вплинула на життя кожного громадянина та всі сфери суспільного життя, зокрема кримінальний процес. Законодавство та правоохоронні органи не були готові до роботи в умовах воєнного стану, що стало причиною недоцільності виконання процесуальних дій. З метою впорядкування кримінально-процесуальної діяльності у воєнних реаліях, Верховна Рада України прийняла ряд законів, зокрема, спрямованих на регулювання питань кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Рекомендації Ради суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022 р. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usimsudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu0>.

2. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Лист Верховного суду від 03.03.2022 р. № 1/0/2-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00820?an=9>.

3. Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану. 2022. URL: <https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/212017-osoblivost-krimnalnogo-protsesu-v-umovakh-voennogo-stanu>

УДК 341.4

Радінович О. А.,

магістрант першого року навчання
Навчально-наукового інституту післядипломної освіти,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Науковий керівник:

Коваль А. А.,

д-р юрид. наук, професор, професор кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОБСТАВИНИ, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Україна не єдина країна в світі, якій притаманне врахування пом'якшуючих обставин при призначенні покарання. Для розвитку інституту пом'якшуючих обставин в Україні необхідно звертати увагу і на зарубіжний досвід в цьому питанні.

Термінологія пом'якшуючих обставин в різних країнах використовується не однакова. Наприклад, Кримінальний кодекс Азербайджану, Швейцарії, Франції визначає обставини, що пом'якшують «покарання», як і в Україні. Водночас, в Латвійській Республіці, Республіці Молдова, Грузії, Республіці Білорусь – відповідні обставини слугують для пом'якшення «відповідальності». А в Республіці Казахстан Кримінальний кодекс встановлює, одночасно, пом'якшення «покарання» та «відповідальності».

У певних країнах суд, при призначенні покарання, повинен враховувати, окрім обставин що пом'якшують покарання, й інші чинники, що виступають як загальні засади призначення покарання. Так, Кримінальний кодекс Республіки Білорусь встановлює, що суд при призначенні покарання виходить із принципу індивідуалізації покарання, тобто враховує обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність, характер та ступінь суспільної небезпеки злочину, мотиви та мету вчиненого, особу винного, характер заподіяної шкоди та розмір завданого збитку, думку потерпілого у справах приватного обвинувачення, мотивуючи обрану міру покарання у вирокі.

Схожі норми містяться також в кримінальному законодавстві Латвійської Республіки, Республіки Казахстан та Республіки Молдова. Кримінальний кодекс Грузії закріпив норми, що зобов'язують суд враховувати при призначенні покарання тільки обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність, які, своєю чергою, вимагають дослідження мотиву та мети вчинення суспільно небезпечного діяння, виявлену протиправну волю, характер та міру порушення обов'язків, вид, спосіб та протиправні наслідки вчинення діяння, минуле життя винного, особисті та економічні умови, його поведінку після вчинення кримінального правопорушення, намагання відшкодувати завдані збитки або шкоду, примиритися з потерпілим.

Кримінальний кодекс Австрії встановлює, що суд при призначенні покарання повинен враховувати пом'якшуючі та обтяжуючі обставини, якщо їх не передбачено в санкції відповідної статті, а також вплив покарання та інших наслідків на майбутнє життя особи у суспільстві [1, п. 2 гл. 32].

Кримінальний кодекс Республіки Болгарія встановлює, що суд при призначенні покарання враховує ступінь суспільної небезпеки діяння та особи, що його вчинила, мотиви вчинення діяння та інші пом'якшуючі та обтяжуючі вину обставини [2, ч. 1 ст. 54].

Згідно з Кримінальним кодексом Швейцарії до загальних норм призначення покарання в статті 63 відноситься вина особи, мотиви вчинення кримінального правопорушення, попереднє життя до вчи-

нення суспільно небезпечного діяння та особисті відносини обвинуваченого. У 64 статті зазначаються обставини, що пом'якшують покарання [3, ст. 63].

Відповідно до Кримінального кодексу Швеції суд при призначенні покарання враховує кримінальну значимість суспільно небезпечного діяння, а також інші обставини, які потребують меншого покарання, ніж те, яке визначається кримінальною значимістю кримінального правопорушення [4, ст. 1, 3, 5 гл. 29].

Кримінальний кодекс Данії встановлює, що при призначенні покарання потрібно враховувати тяжкість вчиненого кримінального правопорушення та інформацію, яка стосується винної особи, включаючи його загальні особистісні і соціальні умови, обставини до та після вчинення кримінального правопорушення та мотиви вчинення суспільно небезпечного діяння. Обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, не передбачені, однак закріплено перелік випадків, за наявності яких покарання, передбачене за вчинене кримінальне правопорушення, може бути зменшено, а також можливість повного скасування покарання за наявності й інших пом'якшуючих обставин [5, ч. 1 гл. 80].

Загалом, перелік пом'якшуючих обставини більшості пострадянських країн схожий на український. Проте, в деяких країнах наявні зовсім інші пом'якшуючі обставини. Так, Кримінальним кодексом Латвійської республіки визначено обставиною, що пом'якшує відповідальність, «вчинення особою злочинного діяння у стані обмеженої осудності». В Кримінальному кодексі Республіки Білорусь передбачено, що пом'якшує відповідальність обставина «вчинення злочину особою похилого віку». У Кримінальному кодексі Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Республіки Азербайджан передбачено таку обставину, як «вчинення кримінального правопорушення із мотивів співчуття» [6].

Перелік пом'якшуючих обставин в країнах Європи відрізняється від українського значно більше, ніж обставини пострадянських країн. Так, у Кримінальному кодексі Швеції визначено такі пом'якшуючі обставини, як «отримання винною особою тяжкого тілесного ушкодження в результаті кримінального правопорушення», «винна особа буде мати необґрунтовані обмеження в результаті призначеного покарання» [4, п. 1 ст. 5]. У Кримінальному кодексі Австрії наявні такі відмінні пом'якшуючі обставини: «вчинення злочину у віці від 19 до 21 року або під впливом ненормального психічного стану, якщо особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, погано розуміє сутність того, що відбувається, або якщо він є жертвою аморального виховання

з боку батьків, опікунів», «особа раніше не вчиняла правопорушень та діяння суперечить його звичайній поведінці», «особа вчинила кримінальне правопорушення ще давно, а зараз не порушує закон», «особа, яка вчинила злочин, характеризується тим, що вона або близька їй в особистому відношенні особа, в результаті вчиненого діяння або настання його наслідків отримують значне тілесне ушкодження, або шкоду здоров'ю, або інші фактичні чи правові збитки» [1].

Перелік обставин, що пом'якшують покарання відсутній в Кримінальному кодексі таких країн: Іспанія, Республіка Болгарія, Республіка Польща, Франція, ФРН, Голландія. В цих країнах визнання обставин, що пом'якшують покарання, повністю відноситься до юрисдикції суддів.

Отже, проаналізованим країнам притаманна особливість враховувати при призначенні покарання обставини, що пом'якшують покарання, більшості країнам характерний відповідний перелік пом'якшуючих обставин, які необхідно враховувати обов'язково, а меншість країн такого переліку не мають, у зв'язку з чим, повноваження по визначенню пом'якшуючих обставин у кожній окремій справі покладаються на суб'єктивну оцінку суддів. Перелік пом'якшуючих обставин зарубіжних країн подібний на перелік, що зазначений у Кримінальному кодексі України, проте з певними відмінностями.

Список використаних джерел

1. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch, Fassung vom 03.06.2021 // Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>

2. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID>.

3. Кримінальний кодекс Швейцарії (1937) URL: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/3/311.0.de.pdf>

4. Кримінальний кодекс Швеції (The Swedish Criminal Code). URL: <https://www.government.se/government-policy/judicial-system/theswedish-criminal-code/>.

5. Кримінальний кодекс Данії (Criminal Code of Denmark). URL: <https://www.twirpx.com/file/239219/>.

6. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан. Алмата: Юрист, 2000. 142 с.

Хмельов В. О.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник:
Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПЕНСІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тема пенсійної системи завжди була важливою для нашої країни, оскільки вона є ключовою функцією соціального захисту населення, що спрямована на запобігання бідності серед пенсіонерів, задоволення їх основних потреб, компенсацію втраченого доходу та забезпечення гідного рівня життя після втрати працездатності [1].

Дослідженню розвитку вітчизняної пенсійної системи присвячені праці багатьох науковців: Є. Малишко, С. Ачкасова, Б. Сверхтоцій, В. Оверчук та інші.

Аналіз пенсійної системи в Україні свідчить про те, що вона перебуває в глибокій кризі. Це пояснюється тим, що бюджет Пенсійного фонду України постійно в дефіциті і отримує фінансування з державного бюджету. Окрім того, Україна має найшвидше старіюче населення в світі (за прогнозами ООН до 2050 року частка осіб віком від 60 років зростає до 32%), що призводить до значного збільшення частки пенсіонерів. Розміри пенсійних внесків в Україні є одними з найвищих у світі, при цьому рівень пенсійних виплат є одним з найнижчих у Європі. Наразі мінімальна пенсійна виплата в Україні на рівні 100 доларів, на відміну від Польщі, де мінімальна пенсія становить 400 євро. Такий низький рівень пенсійного забезпечення змушує майже кожного четвертого пенсіонера продовжувати працювати і після досягнення пенсійного віку [2].

Перші кроки у створенні захисту для пенсіонерів були здійснені, ще у 2004 році, коли вступили в дію Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [3] та «Про недержавне пенсійне забезпечення» [4].

Ці закони запустили реформу соціального захисту, що полягає в переході на трирівневу пенсійну систему:

перший рівень – солідарна система з обов’язковими відрахуваннями із заробітної плати у вигляді єдиного соціального внеску (ЄСВ) до Пенсійного Фонду України;

другий рівень – обов’язкова накопичувальна система. Передбачає щомісячні обов’язкові відрахування із заробітної плати працівника до обраного учасником сертифікованого недержавного пенсійного фонду та/або Накопичувального фонду;

третій рівень – система добровільного недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ). Пенсійні внески до недержавного пенсійного фонду здійснюються вкладником на добровільних засадах, кошти обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку, на них нараховується інвестиційний дохід.

На поточний момент в Україні діє змішана пенсійна система. Вона передбачає обов’язкові відрахування до Пенсійного Фонду України та добровільне недержавне пенсійне забезпечення. Але за результатами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на даний момент недержавні пенсійні фонди за період свого існування з акумулювали більше 3,8 мільярдів гривень добровільних пенсійних накопичень за участів в ній понад 900 тисяч громадян України. [5]

Незважаючи на, в цілому, успішні економічні показники роботи системи добровільного накопичування, рівень залучення осіб до добровільних пенсійних програм (приблизно 7% від працюючого населення), система добровільного накопичувального пенсійного забезпечення є недостатньою і не справляється з основною метою – суттєвим доповненням солідарної розподільчої системи для забезпечення гідного рівня життя після виходу на пенсію. З цього можна зробити висновок, що фактично в нас працює тільки перший рівень пенсійної системи.

Для відновлення належного рівня пенсійного забезпечення в Україні необхідно запровадити обов’язкове накопичувальне пенсійне забезпечення як додатковий елемент пенсійної системи.

Функціонування обов’язкової накопичувальної пенсійної системи дозволить громадянам України отримувати додаткові пенсійні виплати після досягнення пенсійного віку за рахунок внесків до накопичувальної пенсійної системи.

Наміром скорішого початку функціонування такої системи є Проект Закону про накопичувальне пенсійне забезпечення, який передбачає:

– встановити обов’язкову участь у системі накопичувального пенсійного забезпечення всіх категорій працюючих осіб до досягнення ними 55 років;

– роботодавці сплачуватимуть 1% у 2023 році, 1,5% – у 2024, 2% – у 2025 та наступних роках: від розміру заробітної плати працівників, а держава буде співфінансувати такі внески на паритетних засадах за рахунок коштів держбюджету;

– розмір єдиного соцвнеску, який сплачується роботодавцем (22%), залишається незмінним, накопичувальний внесок включається до складу єдиного соціального внеску;

– за бажанням працівника, розмір його самостійних внесків може бути збільшено;

– такі ж умови державного співфінансування пропонуються також для фізичних-осіб підприємців та самозайнятих осіб, сплата для яких ЄСВ є добровільною;

– система накопичувального пенсійного забезпечення працюватиме у комбінованому варіанті, до 2026 року внески громадян акумулюватиме ПФУ, а з 2027 року громадяни зможуть обрати для себе будь-який авторизований недержавний пенсійний фонд або банк, куди будуть сплачуватись внески;

– накопичення будуть складатися з цінних паперів, українських акцій, ОВДП, облігацій українських та іноземних емітентів з інвестрейтингом класу А+, акцій іноземних емітентів та цінні папери іноземних біржових індексних фондів, що допущені до торгів на іноземних регульованих ринках [6].

Загалом ініціатива правильна, оскільки наша пенсійна система давно потребує якісних видозмін та реформи, яка як мінімум закладе фундамент для подальших змін в українській пенсійній системі та поступово приводитиме до підвищення рівня соціального захисту людей пенсійного віку, залучення потужного внутрішнього довгострокового інвестиційного ресурсу, що сприятиме збільшенню інвестицій в національну економіку.

Список використаних джерел

1. Сіньова Л. М. Пенсійне забезпечення як різновид соціальної функції держави. *Публічне право*. Вип. 3. 2018. С. 164-171. URL:

<https://www.publichne-pravo.com.ua/files/31/20.pdf>

2. Інфографіка: Розподіл чисельності пенсіонерів станом на 1 квітня 2023 року. веб-портал Пенсійного фонду України від 14 квітня 2023 року. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2157242-rozpodil-chyyselnosti-pensioneriv-stanom-na-1-kvitnya-2023-roku-2/>

3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року 1058-IV. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 19.04.2023 р.).

4. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 19.04.2023 р.).

5. Статистичні дані: Результати системи недержавного пенсійного забезпечення на кінець другого кварталу 2021 року. веб-портал Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 8 вересня 2021 року. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/nktspfr-rezultaty-systemy-nederzhavnogo-pensiynoho-za-bezpechennia-na-kinets-druhoho-kvartalu-2021-roku/>

6. Проект Закону про накопичувальне пенсійне забезпечення: від 17 квітня 2023 року № 9212. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41768> (дата звернення: 19.04.2023 р.).

УДК 347.77 (477)

Худяєв Є. А.,
студент 5 курсу юридичного факультету,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник:
Достдар Р. М.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри морського та господарського права,
НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПАТЕНТНИХ ПОВІРЕНИХ

Патентні повірені є ключовими фахівцями у галузі інтелектуальної власності. Дослідження їхнього статусу допоможе краще зрозуміти їхню роль і важливість у сфері захисту прав інтелектуальної власності, а також можливість вдосконалення їхньої діяльності. На сьогодні відсутні чіткі норми щодо правового статусу патентних повірених, у зв'язку з чим питання визначення правового статусу патентного повіреного є особливо актуальним. Недостатнє розуміння правового статусу патентних повірених може призвести до порушень прав на інтелектуальну власність та виникнення непорозумінь та конфліктів між сторонами. Дослідження теми правового статусу патентного повіреного допоможе встановити якісні стандарти для надання послуг з охорони

інтелектуальної власності, що є важливим для підвищення якості цих послуг та забезпечення взаємної довіри між клієнтами та повіреними.

Питання правового статусу патентних повірених досліджували: Г. З. Огнев'юк, О. Ш. Чомахашвілі, Н. Є. Яркіна, Ю. С. Канарик, В. С. Мазій та інші.

Правовий статус патентного повіреного, до недавнього часу, визначався двома тотожними Положеннями про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), прийняті постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. № 545 та від 27 серпня 1997 р. № 938. У положеннях, зокрема було зазначено, що патентний повірений надає фізичним та юридичним особам допомогу і послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє інтереси зазначених осіб у Мінекономіки, а також судових органах, кредитних установах, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами, це положення також містило повноваження, права та обов'язки патентних повірених, процедуру набуття та припинення права займатися діяльністю патентного повіреного, вимоги отримання статусу повіреного та обмеження кола осіб, які не можуть отримати статус патентного повіреного. Хоча ці два положення і були чинними, однак оновлювалось та змінювалось відповідно до нових реалій часу лише одне – затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. № 545.

Однак, Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) втратили чинність 24 березня 2023 р. через прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 17 березня 2023 р. № 233 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо дерегуляції господарської діяльності та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України».

Спеціальні закони захисту прав інтелектуальної власності не надають можливості визначити правовий статус патентних повірених, вони містять лише згадування особи патентного повіреного. Наприклад, іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи та інші особи, які мають місце постійного проживання чи постійне місцезнаходження поза межами України, у відносинах з НОІВ реалізують свої права через представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) [1, ст. 5].

Таким чином, єдиним основним нормативно-правовим актом, який можна використати для визначення правового статусу патентних повірених залишається Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 19.07.2019 р. № 1241 «Про затвердження поло-

жень з питань атестації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) та ведення державного реєстру представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)». В зазначеному наказі визначено перелік документів, які кандидат у патентні повірені повинен додати до заяви: 1) копія паспорта громадянина України або іншого документа, який посвідчує особу та підтверджує громадянство України; 2) копія диплома про вищу освіту (з додатками) та копія диплома про вищу освіту у сфері охорони інтелектуальної власності (з додатками); 3) документи, що підтверджують не менш як п'ятирічний досвід практичної роботи у сфері охорони інтелектуальної власності; 4) інші документи, що додатково характеризують рівень професійних знань кандидата в патентні повірені (за бажанням кандидата) [2]. Аналізуючи цей перелік документів, можна дійти висновку, що патентним повіреним може стати особа:

- 1) яка має громадянство України;
- 2) має вищу освіту та вищу освіту у сфері охорони інтелектуальної власності;
- 3) має досвід роботи у сфері охорони інтелектуальної власності не менше п'яти років.
- 4) склала кваліфікаційні екзамени, пройшла атестацію і одержала свідоцтво на право займатися діяльністю патентного повіреного.

Ці ж вимоги передбачені і в положенні про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) що втратило силу, це і не дивно, оскільки ці два документи були взаємопов'язаними.

Припинивши дію основних нормативно-правових актів, які найпоширеніше визначали правовий статус патентних повірених виникла потреба прийняття нового узагальненого нормативного акту, що визначатиме правовий статус патентних повірених. З цією метою слід звернути увагу, як визначений суб'єктний склад представників в сфері інтелектуальної власності зарубіжних країн. Так, серед особливостей представництва в сфері інтелектуальної власності, закріплених у німецькому законодавстві, слід зазначити особу патентних асесорів, що є проміжною стадією у професії патентних повірених, тобто це особи які пройшли атестацію і допущені до патентної адвокатури, однак надають представницькі послуги не самостійно, вступаючи в трудові відносини з підприємствами та установами. Законом «Про патентних повірених» Угорщини передбачається, що патентний повірений може залучати до участі помічника, юрисконсульта або кандидата у патентні повірені [3, с. 230]. При прийнятті нового положення про патентних повірених слід звернути увагу на пропозиції УКРНОІВІ щодо удосконалення законодавства [4]. Тому, використання міжнародного досвіду у сфері пред-

ставників у справах інтелектуальної власності не є зайвим, зокрема, можна уточнити суб'єктний склад осіб, що надають допомогу і послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, розмежувати особливості правового статусу патентних повірених, котрі працюють за наймом та тих, які працюють одноособово.

У національному законодавстві не надається визначення поняття патентного повіреного, тільки зазначається що він є представником у справах інтелектуальної власності. Правовий статус патентних повірених досліджують у теоретичних працях, так, патентний повірений – це особа, яка набула відповідного статусу у встановленому порядку і надає послуги із професійного представництва в сфері інтелектуальної власності на підставі цивільно-правового договору, які полягають у здійсненні від імені фізичних і юридичних осіб дій, пов'язаних із поданням заявок і отриманням охоронних документів на об'єкти промислової власності в Україні, а також їх представництво в органах державної влади, у відносинах з іншими органами, фізичними та юридичними особами [5, с. 140].

Яркіна Н. Є. у своїй статті зазначає, що виконання обов'язків патентних повірених можуть вимагати обізнаність у багатьох галузях, роботи та послуги вимагають комплексного регулювання в рамках договірних відносин з клієнтом [6, с. 221]. Таким чином, договір патентних повірених із замовником може містити елементи договору підряду (наприклад, складання матеріалів заявок та підготовка відповідей на запити державного органу в сфері реєстрації прав), договору на виконання науково-дослідних робіт (наприклад, проведення патентно-інформаційних досліджень та підготовка експертних висновків для судових проваджень) та договору доручення (наприклад, представництво клієнта).

Канарик Ю. С. та Мазій В. С. у своїй статті визначили проблему представництва у справах інтелектуальної власності, оскільки в українському законодавстві не закріплена монополія патентних повірених, таким чином представником інтересів винахідника може будь-яка фізична дієздатна особа, в незалежності від наявності відповідної освіти та стажу в галузі інтелектуальної власності [7, с. 836]. Відсутність монополії патентних повірених може призвести до таких проблем: недостатній рівень кваліфікації та професійної компетентності представників, що може призвести до помилок у процесі подання та захисту патентних заявок; недостатня етична поведінка представників, яка може призвести до порушення прав патентовласників, а також до підриву довіри до системи патентування; нестабільність ринку патентних послуг та нерівномірність цін на послуги.

Отже, питання визначення правового статусу патентних повірених в Україні залишається актуальним, особливо після втрати чинності «Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)», яке фактично і визначало правовий статус патентних повірених. Тому, на даний час основним завданням у сфері захисту права інтелектуальної власності є прийняття нормативно-правового акту, який би визначав правовий статус та регулював діяльність патентних повірених. При прийнятті такого акту слід звернути увагу на пропозиції УКРНОІВІ. Необхідно також приділити увагу суб'єктному складу представників захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, можливості на законодавчому рівні врегулювати посаду помічника патентного повіреного та патентного асесора. Корисним буде також законодавче розмежування правового статусу патентного повіреного та представника у правах інтелектуальної власності без статусу патентного повіреного.

Список використаних джерел

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-ХІІ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12/ed20201014#Text> (дата звернення: 28.03.2023)
2. Про затвердження положень з питань атестації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) та ведення державного реєстру представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 19.07.2019 № 1241. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-19#Text> (дата звернення: 28.03.2023)
3. Огнев'юк Г. З. Особливості правового статусу патентних повірених за законодавством України та деяких зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2010. С. 227-232.
4. Пропозиція для обговорення : Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених). URL: https://ukrpatent.org/atachs/propoz-1-Polozhennia_PP.pdf (дата звернення: 28.03.2023)
5. Чомахашвілі О. Ш. Правовий статус патентного повіреного. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3/4. Київ, 2017. С. 138-141.

6. Яркіна Н. Є. Патентні повірені як суб'єкти представницьких відносин у сфері використання інтелектуальної власності. *Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці*: матеріали все-укр. наук.-практ. конф., м. Харків, м. Київ, 20 жовт. 2017 р. Харків, 2017. С. 218-222.

7. Канарик Ю., Мазій В. Правовий статус патентний повірених за законодавством України. *Молодий вчений*. 2018. № 11. С. 835-838.

ЗМІСТ

ПРОГРАМА.....	3
ТЕЗИ.....	8

Секція: ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

<i>Бердиченко І. О.</i> Удосконалення правових процедур біометричної ідентифікації та верифікації особи.....	9
<i>Блага А. Б.</i> Реагування на гендерно зумовлене, у тому числі сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.....	13
<i>Валецька О. В.</i> Аналіз змін у законодавство про зайнятість у період воєнного стану.....	18
<i>Казарян Е. Г.</i> Суб'єктивні ознаки перешкоджання за коннїй професійній діяльності журналістів.....	21
<i>Кобак М. В.</i> Функціонування Миколаївського окружного адміністративного суду в умовах воєнного стану.....	25
<i>Левицький А. О.</i> Криміналістична методика розслідування корупційних злочинів.....	26
<i>Озерський І. В.</i> Апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про повернення скарги на невнесення відомостей до ЄРДР у зв'язку з пропуском строку її подання: окремі проблеми практики.....	30
<i>Татаренко Г. В., Котова Л. В., Татаренко Д. В.</i> Щодо міжнародно-правового регулювання діяльності приватних військових та охоронних компаній.....	35
<i>Січко Д. С.</i> Реалізація свободи договору в сучасних умовах.....	40

Секція: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

<i>Каплій О. В.</i> Особливості дистанційної роботи (діджитал можливості) юридичної клініки «Veritas» в умовах воєнного стану.....	43
<i>Коваль А. А.</i> Проблеми менторства та тьюторства у юридичній освіті.....	48
<i>Лісна І. С.</i> Волонтерство в Україні: правові проблеми та їх вирішення.....	51

<i>Ткаля О. В.</i> Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства	54
---	----

Секція: ДИСКУСІЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

<i>Іванов О. Ю., Котова Л. В.</i> Щодо переваг та ризиків дистанційної роботи у сучасних реаліях	58
<i>Григор'єв Д. О., Коваль А. А.</i> Актуальні питання криміналізації новітніх суспільно-небезпечних діянь, що посягають на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок.....	64
<i>Карасьов В. І., Блага А. Б.</i> Застосування судового імунітету Російської Федерації з огляду на звичаєве міжнародне право.....	67
<i>Ковтун О.О.</i> Актуальні проблеми в системі кваліфікації та кримінальної відповідальності за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини.....	70
<i>Щоголев Д. М., Коваль А. А.</i> Особливості впровадження міжнародних стандартів у сфері захисту виборчих прав громадян в Україні.....	72
<i>Артёмов І. І., Блага А. Б.</i> Правові наслідки добровільної відмови від кримінального правопорушення	76
<i>Виногородська Є. С.</i> Встановлення ознак та критеріїв визначення стану сильного душевного хвилювання при кваліфікації кримінальних правопорушень	81
<i>Гажга О. О., Достдар Р. М.</i> Особливості правового регулювання майнових прав автора.....	84
<i>Захаров О. Д., Достдар Р. М.</i> Охорона прав на сорти рослин і породи тварин.....	89
<i>Новік І. О., Коваль А. А.</i> Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану.....	93
<i>Радінович О. А., Коваль А. А.</i> Обставини, що пом'якшують покарання: порівняльно-правова характеристика.....	95
<i>Хмельов В. О., Валецька О. В.</i> Пенсійна система України: реалії та перспективи	99
<i>Худяєв Є. А., Достдар Р. М.</i> Особливості визначення правового статусу патентних повірених	102

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *О. Михайлова*
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *К. Гросу-Грбарчук*
Друк *С. Волинець*. Фальцювально-палітурні роботи *О. Мішалкіна*.

Підп. до друку 22.05.2023.
Формат 60 × 84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 6,51. Обл.-вид. арк. 5,8
Тираж 5 пр. Зам. № 6695.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.201